

STANISŁAW DUBAJ

OŚRODKI DLA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE

Inspiracją dla autora do przygotowania niniejszego materiału stały się wydarzenia, które rozpoczęły się w drugiej połowie 2021 roku na granicy polsko-białoruskiej, czyli z premedytacją sprokurowany przez władze białoruskie bezprecedensowy kryzys migracyjny i humanitarny, którego konsekwencje ponosimy cały czas. Wraz z eskalacją kryzysu na tym odcinku granicy, ujmowanie problematyki migracji i szeroko rozumianych migrantów w kategoriach zagrożenia dla obywateli i stabilności życia jeszcze bardziej umocniło się w polskiej debacie publicznej¹.

Artykuł odpowiada, w pewnym zakresie, na pytanie, co się dzieje z migrantami, którzy przekraczają polską granicę wbrew obowiązującym przepisom, nielegalnie przebywają w Polsce i naruszają obowiązujące prawo. Wielu z nich, już w samym momencie wkraczania na terytorium naszego kraju, deklaruje chęć uzyskania od nas pomocy (co podchwytyją i nagłaśniają media pod populistycznym hasłem „*help asylum*”), a co powszechnie staje się fikcją, bowiem – jak wskazuje praktyka, celem tych cudzoziemców jest przedostanie się do bogatych państw Europy Zachodniej.

Czy pojęcie „migrant” i „uchodźca” stosowane szeroko w dyskursie publicznym jest faktycznie tożsame i można je stosować zamiennie jako synonimy? Już na wstępie należy wyjaśnić, że pomiędzy tymi sformułowaniami istnieje zasadnicza różnica prawna, a odpowiedź na powyższe zagadnienia winna być w zasadzie klarowna: migranci, którzy przekraczają polską granicę wbrew przepisom – łamiąc tym samym obowiązujące reguły prawne – i zostają zatrzymani niejako „na gorącym uczynku”, z reguły niezwłocznie podlegają readmisji, czyli przekazaniu do państwa sąsiedniego, z którego przedostali się do Polski. W przypadku zwrócenia się jednak przez takiego cudzoziemca o pomoc, wobec tych osób w Polsce, jako „kraju bezpiecznym”

¹ Niniejszy materiał został przygotowany przed napaścią Rosji na Ukrainę, w związku z czym nie uwzględnia problematyki migracyjnej na polsko-ukraińskiej granicy państwowej po 24 lutego 2022 r.

winna być wszczęta procedura uchodźcza i osoby takie, na czas trwających czynności proceduralnych, umieszczane są w ośrodkach dla cudzoziemców. Wyeksplikować jednak należy, że w Polsce są dwa rodzaje ośrodków dla cudzoziemców: ośrodki recepcyjne – otwarte prowadzone przez Urząd do Spraw Cudzoziemców oraz ośrodki strzeżone – detencyjne podlegające jurysdykcji Straży Granicznej. Artykuł obejmuje analizę funkcjonowania obydwu rodzajów tych ośrodków, ze szczególnym wyeksponowaniem roli jednostek detencyjnych, o których jest „ciszej” w mediach².

1. GRANICE POLSKI I MOŻLIWOŚCI ICH PRZEKRACZANIA PRZEZ OBYWATELI UNII EUROPEJSKIEJ I OBYWATELI PAŃSTW TRZECICH

Granice Polski, wraz z uzyskaniem akcesji do Unii Europejskiej (1.05.2004) i strefy Schengen (21.12.2007), stały się tym samym granicami „państwa członkowskiego UE/strefy Schengen”³. Granice naszego kraju z innymi państwami członkowskimi UE, a więc Niemcami, Czechami, Słowacją i Litwą, stały się „granicami wewnętrznymi”, a granice z Ukrainą, Białorusią i Rosją, jako państwami trzecimi, stały się „granicami zewnętrznymi”. Jedną z podstawowych zasad funkcjonowania Unii Europejskiej jest możliwość swobodnego przemieszczania się osób na obszarze jej państw członkowskich i innych państw będących stroną układów i porozumień z UE, rozumianej jako przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości⁴.

Swobodne przemieszczanie się osób przez granice wewnętrzne wiąże się nieodzownie z naciskiem na politykę związaną z jej granicami zewnętrznymi, które mają być gwarantem wiarygodności tejże bezpiecznej przestrzeni. Warto jednakże wspomnieć *lex generalis*, szczególnie istotną w praktyce – podwójną rolę granic wewnętrznych: z jednej strony granice te służą do ochrony wyznaczonej przez prawo tej bezpiecznej przestrzeni, mają więc być barierą dla wszystkich, którzy łamią lub

² Strzeżone ośrodki dla cudzoziemców stanowią pewną wyjątkową przestrzeń z punktu widzenia bezpieczeństwa. Są to specyficzne „mikroświaty”, względnie odizolowane od otaczającej rzeczywistości, wyznaczające niepowtarzalne zasady dla działania pozostających w nich osób. Interesującą obszerną analizę tych zagadnień zob. m.in.: *Strzeżone ośrodki dla cudzoziemców w Polsce jako kultura organizacyjna. Analiza prawna, politologiczna, socjologiczna i antropologiczna*. Ekspertyza przygotowana na zlecenie Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk, Kraków–Warszawa 2021, https://kbnm.pan.pl/images/EKSPERTYZA_PAN_2021_o%C5%9Brodki_strze%C5%BCone.pdf [dostęp: 2.12.2021].

³ Bardzo często w publicystyce spotkać można sformułowanie – zresztą zgodnie z prawdą, że granice Polski mają wieloaspektowe znaczenie – są granicami nie tylko naszego kraju, ale też granicami zjednoczonej Europy i NATO.

⁴ Tytuł V Traktatu o Funkcjonowaniu UE (TFUE). Obszerne analizy tych zagadnień zob. S. Dubaj, A. Kuś, P. Witkowski, *Zasady i ograniczenia w przepływie osób i towarów w Unii Europejskiej*, cz. 1, Zamość 2008, s. 15–70. Z kolei genezę i rozwój procesów integracyjnych w Europie po drugiej wojnie światowej, w tym w szczególności w sferze przepływu osób, zob. *Zarys prawa instytucjonalnego Unii Europejskiej*, red. A. Kuś, Lublin 2009, *passim*.

w swoich zamiarach świadomie uwzględniają łamanie przepisów prawa; z drugiej zaś strony granice zewnętrzne są traktowane wręcz z nadzieją i oczekiwaniem przez podróżnych działających w dobrej wierze – ci podróżni mają świadomość, że granice te są dla nich przyjazne, służą bowiem bezpieczeństwu ich i ich rodzinom. Biorąc pod uwagę fakt, że rocznie w Unii jako całości, odnotowuje się ponad 650 milionów przekroczeń granic zewnętrznych, należy docenić skalę codziennego trudu zaangażowanych w to służb, w szczególności polegającego na profesjonalnej kontroli podróżnych w przejściach granicznych. W otwartym świecie, w którym mobilność osób wzrasta, skuteczne zarządzanie granicami zewnętrznymi bezpiecznej przestrzeni jest jednym z najważniejszych wyzwań⁵. Podstawowym aktem prawnym regulującym aktualnie warunki przekraczania granic państw członkowskich jest kodeks graniczny Schengen (KGS)⁶.

Dla pełniejszego zrozumienia dalszych rozważań dotyczących przepływu osób przez granice – „cudzoziemców w Unii Europejskiej”, należy uświadomić sobie, że zagadnienie to dotyczy olbrzymiej rzeszy ludzi, których generalnie można pogrupować do następujących trzech kategorii:

1. osoby mające obywatelstwo jednego z państw członkowskich, a więc „obywatele UE”⁷ (jednakże nie można zapominać, że obywatel jednego państwa UE jest „cudzoziemcem” w innym państwie UE);
2. osoby posiadające obywatelstwo państw trzecich (niebędące obywatelami UE; a więc „cudzoziemcy spoza państw członkowskich”), lecz jednocześnie będące członkami rodziny obywateli państw członkowskich;
3. osoby posiadające obywatelstwo państw trzecich i niewykazujące żadnych związków rodzinnych z obywatelami państw członkowskich.

Z kolei sam termin „obywatela państwa trzeciego” z punktu widzenia unijnego prawa obejmuje bardzo szerokie spektrum ludzi: bezpaństwowców, osoby nieposiadające dokumentów tożsamości, osoby ubiegające się o azyl lub status

⁵ S. Dubaj, *Warunki przekraczania i procedury kontroli granic państw członkowskich Unii Europejskiej*, [w:] *Transgraniczny przepływ towarów i osób w Unii Europejskiej*, red. A. Kuś, M. Kowerski, Lublin–Zamość 2011, s. 225.

⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen) – Dz.U. UE L 77 z 23.3.2016. Zmiany wymienionego rozporządzenia zostały ogłoszone w Dz.U. UE L 251 z 16.09.2016; L 74 z 18.03.2017; L 327 z 9.12.2017; L 236 z 19.09.2018; L 135 z 22.05.2019.

⁷ Obywatelstwo UE ustanowił art. 17 Traktatu o UE. Aktualną definicję zawiera art. 20 TFUE. (Obywatelem Unii jest każda osoba mająca przynależność Państwa Członkowskiego. Obywatelstwo Unii ma charakter dodatkowy w stosunku do obywatelstwa krajowego, nie zastępując go jednak). W naszym kraju cudzoziemcem jest każdy, kto nie posiada obywatelstwa polskiego – art. 3 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (dalej: uoc) – Dz.U. t.j. z 2020 r. poz.35.

uchodźcy, uznane już za uchodźców lub korzystające z innych form ochrony międzynarodowej, imigrantów, jak również wszystkie inne osoby przekraczające granice zewnętrzne państw członkowskich lub przebywające na terytorium tych państw, pod warunkiem, że nie posiadają obywatelstwa żadnego z nich⁸. Wprowadzając „obywatelstwo europejskie”, ustawodawca jednoznacznie zaznaczył, iż prawo do swobodnego przemieszczania się po unijnym obszarze nie ma charakteru absolutnego, bowiem państwa członkowskie nie przyznały cudzoziemcom bezwzględnego prawa wstępu na swoje terytorium. Obwarowały je szeregiem ograniczeń wynikających z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa, porządku, zdrowia publicznego, dobrych obyczajów państwa przyjmującego oraz zapobiegania przestępczości. Każde państwo ma przecież prawo do podejmowania działań, oczywiście w granicach prawa unijnego, których celem jest zabezpieczanie własnych interesów. Z drugiej strony należy z kolei podkreślić, że prawo swobodnego przemieszczania się i pobytu uzyskuje automatycznie członek rodziny obywatela UE, nieposiadający obywatelstwa unijnego i to niezależnie od jego przynależności państwowej⁹.

Przekraczanie granic zewnętrznych dozwolone jest jedynie na ustanowionych w tym celu przejściach granicznych. Kodeks graniczny Schengen precyzuje także wyjątki, kiedy można legalnie dopuścić do przekroczenia granic zewnętrznych poza przejściami granicznymi lub poza ustalonymi godzinami ich otwarcia. Prawo takie przysługuje np. osobom w związku z żegluga rekreacyjną lub rybołówstwem przybrzeżnym, marynarzom schodzących na ląd w celu przebywania w porcie lub jego pobliżu, osobom lub grupom osób w przypadku istnienia szczególnego wymogu (pod warunkiem, że posiadają zezwolenia wymagane w danym kraju członkowskim i nie zachodzi sprzeczność z interesem porządku publicznego i bezpieczeństwa wewnętrznego tego kraju) oraz osobom lub grupom osób w przypadku nieprzewidzianej sytuacji wyjątkowej. Wszystkie państwa członkowskie zobowiązane są wprowadzić sankcje, zgodnie z ich prawem krajowym, za niedozwolone przekraczanie granic zewnętrznych poza przejściami lub w godzinach innych niż ustalone godziny ich otwarcia. Sankcje te mają być skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające. W praktyce najczęściej są to kary pieniężne (kary grzywny), a w przypadku przestępstw – kary pozbawienia wolności¹⁰.

⁸ Obywatel państwa trzeciego oznacza każdą osobę niebędącą obywatelem UE w rozumieniu art. 20 TFUE. Interesującą szczegółową wykładnię w tym zakresie, aczkolwiek obejmującą okres przed wejściem w życie TFUE zob. I. Wróbel, *Status prawny obywatela państwa trzeciego w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 84–88.

⁹ Obszerną analizę „członek rodziny” zob. m.in. S. Dubaj, *Warunki przekraczania...*, op. cit., s. 226–227.

¹⁰ Sankcje wprowadzone przez państwa członkowskie UE zob. Dz.U. UE C 18 z 24 stycznia 2008 r. Ponadto interesujące rozwinięcie tej problematyki w polskim prawie krajowym zob. art. 49a kodeksu wykroczeń – Dz.U. t.j. z 2021 r. poz. 851; art. 264 § 2 i 3, art. 264a, art. 259a kodeksu karnego – Dz.U. t.j. z 2020 r.

2. „UCHODŹCY” CZY „MIGRANCI” I ICH OCHRONA

Cudzoziemcem w Polsce jest każda osoba, która nie posiada obywatelstwa polskiego¹¹. Uchodźcy, migranci – te określenia odmieniane są przez wszystkie przypadki zarówno przez polityków, dziennikarzy jak i zwykłych obserwatorów życia publicznego. Pojęcia „uchodźca” i „migrant” są coraz częściej używane w mediach i dyskursie publicznym jako synonimy. W ujęciu prawnym istnieje jednak między nimi zasadnicza różnica, bowiem mylenie tych pojęć może prowadzić do licznych nieporozumień i w praktyce krzywdzić osoby prześladowane, faktycznie liczące na opiekę i pomoc międzynarodową ze względu na prześladowanie.

Pojęcie „uchodźcy” zostało wyraźnie zdefiniowane w prawie międzynarodowym, które zapewnia ochronę tej kategorii osób. Uchodźcy to osoby przebywające poza swoim krajem pochodzenia z powodu obawy przed prześladowaniem, z powodu konfliktu, przemocy lub innych okoliczności poważnie zakłócających porządek publiczny, które – na skutek powyższego – wymagają „ochrony międzynarodowej”. Są często w tak niebezpiecznej sytuacji, że przekraczają granice państwowe w poszukiwaniu bezpieczeństwa w sąsiednich krajach. Są oni uznani za uchodźców właśnie dlatego, że ich powrót do domu jest zbyt niebezpieczny, w związku z czym potrzebują schronienia w innym miejscu. Są to osoby, w przypadku których odmowa schronienia ma potencjalnie śmiertelne konsekwencje¹².

Szczególny system prawny, który chroni prawa uchodźców, nazywamy „międzynarodową ochroną uchodźców”. Potrzeba istnienia takiego reżimu wynika z faktu, że uchodźcy to osoby znajdujące się w szczególnie ciężkim położeniu, wymagającym dodatkowych środków pomocowych. Osoby ubiegające się o nadanie statusu uchodźcy i uchodźcy są pozbawieni ochrony ze strony swojego kraju. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyznaje każdemu człowiekowi prawo do ubiegania się o azyl i korzystania z dobrodziejstwa azylu¹³. Definicję azylu z kolei zawiera przyjęta w 1951 roku

poz.1444 z późn. zm.; art. 212 ustawy z dnia 3 lipca 2002 r. – prawo lotnicze – Dz.U. t.j. z 2020 r. poz. 1970 z późn. zm.

¹¹ Art. 3 uoc.

¹² W powszechnym przekonaniu przyjmuje się, że status uchodźcy przyznaje się osobom pochodzącym z krajów objętych wojną. Jednak, jak pokazuje doświadczenie, nie zawsze tak jest. Za przykład mogą posłużyć odrzucane wnioski objętej konfliktem zbrojnym Ukrainy, gdzie wskazywano, iż obywatele tego kraju mogą zamieszkać w części kraju nieobjętej wojną. Interesujące analizy tych zagadnień zob. np. S. Dubaj, O. Morhach, *Relokacje ludności na Ukrainie ze względu na konflikt z Rosją*, „Rocznik Chełmski” 2017, t. 21, s. 179–199.

¹³ Zob. art. 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (ang. *Universal Declaration of Human Rights*, fr. *La Déclaration universelle des droits de l'homme*) – zbiór praw człowieka i zasad ich stosowania uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją 217/III A w dniu 10 grudnia 1948 r. w Paryżu. Tekst Deklaracji w języku polskim dostępny on-line: https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [dostęp: 10.12.2021].

w Genewie Konwencja dotycząca statusu uchodźców¹⁴ (dalej: konwencja genewska), mocą której to Wysokiemu Komisarzowi Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców powierzono zadanie nadzoru nad stosowaniem konwencji międzynarodowych zapewniających ochronę uchodźców. Konwencja genewska z 1951 roku wraz z przyjętym w 1967 roku w Nowym Jorku Protokołem dotyczącym statusu uchodźców¹⁵ pozostają główną międzynarodową normą stanowiącą podstawę oceny wszelkich środków ochrony i sposobów traktowania uchodźców¹⁶. Najważniejsze postanowienie tych międzynarodowych norm – zasada niewydalania i niezawracania (*non-refoulement*), oznaczająca zakaz przymusowych powrotów, stanowią fundament całego systemu ochrony tych grup ludności. Zgodnie z tą zasadą, uchodźców nie wolno wydalać ani zawracać do miejsc, w których ich życie lub wolność byłyby zagrożone¹⁷. Państwa ponoszą podstawową odpowiedzialność za taką ochronę. Urząd Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCR) ściśle współpracuje z poszczególnymi krajami, doradzając im i wspierając je w miarę potrzeb przy realizacji ich obowiązków. Przedstawicielstwo UNHCR w Polsce mieści się w Warszawie i funkcjonuje według warunków określonych w Umowie pomiędzy Wysokim Komisarzem Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej dotyczącej statusu prawnego, immunitetów i przywilejów Wysokiego Komisarza i jego personelu w Rzeczypospolitej Polskiej z 1992 roku¹⁸.

W tym miejscu można zadać sobie pytanie, czy pojęcie „migrant” może być używane jako ogólne pojęcie obejmujące także uchodźców? Na poziomie międzynarodowym nie ma jednolitej definicji prawnej pojęcia „migrant”¹⁹. Liczne środowiska

¹⁴ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. – Dz.U. z 1991 r., nr 119 poz. 515 i 516.

¹⁵ Protokół dotyczący statusu uchodźców, przyjęty w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r. Polska przystąpiła do Protokołu we wrześniu 1991 r. – Dz.U. z 1991 r., nr 119, poz. 517.

¹⁶ Na terytorium Polski, w świetle obowiązujących przepisów Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP (Dz.U. t.j. z 2021 r. poz. 1108) cudzoziemca można objąć jedną z następujących form ochrony: nadanie statusu uchodźcy, udzielenie ochrony uzupełniającej, udzielenie azylu, udzielenie ochrony czasowej. Decyzję w tej sprawie wydaje Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców – art. 16 uoc..., *op. cit.* Obszerne analizy statystyczne w przedmiotowym zakresie dostępne są na stronie internetowej prowadzonej przez Urząd do Spraw Cudzoziemców – <https://udsc.prowly.com> [dostęp: 10.12.2021].

¹⁷ Oprócz stosowania wprost zasady *non-refoulement* przez państwa przyjmujące wniosek o ochronę, Europejski Trybunał Praw Człowieka może, zgodnie z Regulą 39 Regulaminu Trybunału, zalecić środki tymczasowe, tzw. *interim measures*, każdemu Państwu-Stronie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, które polegają na wstrzymaniu wydalenia cudzoziemca na czas rozpoznania jego sprawy, dzięki czemu migranci mogą złożyć wniosek o ochronę międzynarodową.

¹⁸ Obszerne informacje na temat działalności UNHCR w Polsce zob. <https://www.unhcr.org/pl/2506-plo-nasunhcr-w-polsce-html.html> [dostęp: 10.12.2021].

¹⁹ Konwencja ONZ o ochronie praw wszystkich pracowników – migrantów i członków ich rodzin z 1990 r. definiuje pojęcie „pracownika-migranta”. Zob. także art. 11 Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1975 r. dotyczącej migracji w niewłaściwych warunkach oraz popierania równo-

używają słowa „migrant” jako ogólnego pojęcia obejmującego zarówno migrantów, jak i uchodźców. Na przykład globalne dane statystyczne dotyczące międzynarodowej migracji zazwyczaj korzystają z definicji „międzynarodowej migracji”, która obejmuje także osoby ubiegające się o nadanie statusu uchodźcy i uchodźców²⁰. W dyskursie prawnym praktyka ta może jednak łatwo prowadzić do nieporozumień, a także mieć poważne konsekwencje dla życia i bezpieczeństwa uchodźców. „Migracja” jest często rozumiana jako proces dobrowolny, na przykład gdy ktoś przekracza granicę w poszukiwaniu lepszych możliwości ekonomicznych. Czynniki, które motywują ludzi do przemieszczania się, mogą być złożone. Często przyczyny te mają charakter wieloaspektowy. Migranci mogą wyjeżdżać, aby poprawić swoją sytuację życiową poprzez znalezienie pracy lub – w niektórych przypadkach – w celu zdobycia wykształcenia, połączenia rodziny lub z innych przyczyn. Mogą także wyjeżdżać, aby złagodzić istotne niedogodności wynikające z klęsk żywiołowych, głodu lub skrajnego ubóstwa. Ludzie, którzy opuszczają swój kraj z tych powodów, zazwyczaj nie byłoby uznani za uchodźców zgodnie z prawem międzynarodowym. Migranci są chronieni na podstawie przepisów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka. Ochrona ta wynika z ich fundamentalnej godności jako istot ludzkich²¹.

Zacieranie różnic pomiędzy pojęciami „uchodźcy” i „migranci” odwraca uwagę od szczególnej ochrony prawnej, jakiej wymagają uchodźcy, takiej jak ochrona przed wydaleniem lub zawróceniem (*refoulement*) oraz przed podleganiem karze za przekroczenie granicy bez zezwolenia w poszukiwaniu bezpieczeństwa. Nie ma nic nielegalnego w ubieganiu się o międzynarodową pomoc – wręcz przeciwnie, jest to uniwersalne prawo człowieka. Bezrefleksyjne łączenie więc pojęć „uchodźcy” i „migranci” może osłabić publiczne wsparcie dla osób faktycznie potrzebujących ochrony.

Podsumowując analizowany wątek, należy wyeksponować fakt, iż migrantów i uchodźców różnią w głównej mierze motyw i okoliczności przyjazdu na teryto-

ści szans i traktowania pracowników migrujących (nr 143) oraz Konwencji MOP z 1979 r. dotyczącej pracowników migrujących (nr 97); jak również art. 1 Europejskiej Konwencji o statusie prawnym pracowników migrujących z 1977 r. – <https://www.unhcr.org/pl/365-plwiadomosci2016uchodzca-czy-migrant-tlumaczmy-roznice-i-wyjasniamy-ich-sens.html> [dostęp: 12.12.2021].

²⁰ Zob. np. dane UNHCR: *Raport Globalny 2020*, <https://www.unhcr.org/flagship-reports/globalreport/> [dostęp: 12.12.2021].

²¹ Na przykład Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, jak również inne ważne międzynarodowe i regionalne traktaty uznają, że prawa człowieka przysługują każdemu człowiekowi, w tym migrantom i uchodźcom. Na pytanie, jakiego określenia najlepiej jest więc używać w odniesieniu do mieszanych grup przemieszczających się osób, które obejmują zarówno uchodźców, jak i migrantów, UNHCR preferuje określanie takich grup przemieszczających się razem osób terminem „uchodźcy i migranci”.

rium innego państwa. Migranci, w przeciwieństwie do uchodźców, podejmują całkowicie swobodną decyzję o opuszczeniu swojego kraju, nie są do tego w żaden sposób przymuszani, nic im nie grozi, a ich wyjazd do innego państwa następuje z reguły w jakimś konkretnym celu, jak np. w celu pracy czy ukończenia studiów za granicą. Do opuszczenia swojego kraju migranci mogą się spokojnie przygotować, nie muszą uciekać i co szczególnie istotne, migranci w każdym czasie mogą wrócić do państwa, z którego pochodzą. W życiu migrantów brak jest zatem takich elementów, jak przymus, prześladowanie, obawa o własne życie lub zdrowie²².

3. OŚRODKI RECEPCYJNE DLA CUDZOZIEMCÓW POTRZEBUJĄCYCH OCHRONY PROWADZONE PRZEZ URZĄD DO SPRAW CUDZOZIEMCÓW

Jak wskazano w poprzednim podrozdziale, zgodnie z ratyfikowaną przez Polskę konwencją genewską, za uchodźcę uznaje się osobę, która „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania, nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa”²³.

Cudzoziemiec będący na terytorium Polski, składając wniosek o ochronę, liczy na poczucie bezpieczeństwa i pomoc ze strony państwa przyjmującego. Wychodząc naprzeciw takiemu wnioskodawcy, nasz kraj zapewnia mu realną pomoc socjalną i opiekę medyczną²⁴. Pomoc socjalna obejmuje w szczególności zakwaterowanie, całodienne wyżywienie zbiorowe (które w miarę możliwości winno uwzględniać wymogi religijne i kulturowe oraz być dostosowane do wieku małoletniego dziecka)

²² Szczególną grupą migrantów są ekspaci, czyli wysokiej klasy specjaliści, którzy opuszczają ojczyznę, by pracować za granicą. Praca, którą podejmuje ekspata to najczęściej specjalistyczne stanowisko, zgodne z jego doświadczeniem, wykształceniem i kwalifikacjami. Ekspata jest zatem migrantem, który wyjeżdża z kraju dobrowolnie w konkretnym celu – pracy na stanowisku wymagającym wysokich kwalifikacji.

²³ Art. 1A konwencji genewskiej.

²⁴ Z reguły taką pomoc socjalną i opiekę medyczną zapewnia się w okresie trwania postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej, poczynwszy od dnia zgłoszenia się cudzoziemca w ośrodku do czasu rozpatrzenia wniosku o ochronę. Po uzyskaniu statusu uchodźcy, osoby takie mogą przez pewien czas, zwykle rok, pozostać w ośrodku recepcyjnym i przygotowywać się do nowego życia w nowym kraju. W przypadku osób o szczególnych potrzebach, lub w szczególnych przypadkach, pobyt może zostać indywidualnie przedłużony. Jednocześnie odnotować należy, iż cudzoziemca pozbawia się pomocy socjalnej, w przypadku gdy rażąco narusza regulamin pobytu w ośrodku lub zachowuje się agresywnie wobec innych cudzoziemców przebywających w ośrodku lub wobec personelu ośrodka.

lub ekwiwalent pieniężny w zamian za wyżywienie, kieszonkowe na drobne wydatki osobiste, stałą pomoc pieniężną na zakup środków czystości i higieny osobistej albo środki czystości i higieny osobistej, jednorazową pomoc pieniężną lub bony towarowe na zakup odzieży i obuwia, naukę języka polskiego i podstawowe materiały niezbędne do nauki tego języka, pomoce dydaktyczne dla dzieci korzystających z nauki i opieki w publicznych placówkach, szkołach podstawowych lub szkołach ponadpodstawowych, a także pokrycie, w miarę możliwości, kosztów zajęć pozalekcyjnych i rekreacyjno-sportowych dzieci oraz finansowanie przejazdów środkami transportu publicznego w celu wzięcia udziału w postępowaniu w sprawie udzielania ochrony międzynarodowej, w celu leczenia lub poddania się szczepieniom ochronnym, jak też w innych szczególnie uzasadnionych przypadkach. Pomoc taka udzielana jest w ośrodku recepcyjnym, do którego cudzoziemiec zostaje skierowany po złożeniu wniosku o ochronę²⁵.

3.1. ZASADY POBYTU CUDZOZIEMCÓW W OŚRODKU RECEPCYJNYM

Organizacją i zapewnieniem prowadzenia ośrodków recepcyjnych zajmuje się Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców (dalej: Szef UDSC), który jednocześnie może zlecić prowadzenie takich ośrodków organizacjom społecznym, stowarzyszeniom lub innym osobom prawnym albo osobom fizycznym. W ramach pomocy cudzoziemcom, w ośrodkach recepcyjnych mogą działać wolontariusze, wspierani przez pracowników UDSC. Zakres zadań podczas wolontariatu obejmuje m.in.: wsparcie dorosłych mieszkańców przy załatwianiu spraw w urzędach, pomoc w poszukiwaniu mieszkań osobom planującym pobyt poza ośrodkami, pomoc w dojeździe i w trakcie wizyt u lekarzy poza ośrodkami, pomoc w nauce języka polskiego, wsparcie dzieci przebywających w ośrodkach w odrabianiu lekcji, nauce języka polskiego i języków obcych, wsparcie mieszkańców w codziennym funkcjonowaniu w ośrodkach, wspólne wyjścia z mieszkańcami ośrodków. Wolontariat ma charakter bezpłatny i odbywa

²⁵ Szczegóły w tym zakresie zawiera rozdział 5 Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony..., *op. cit.* Wymieniony w tekście „ośrodek recepcyjny” należy rozumieć jako ośrodek dla cudzoziemców pełniący funkcję punktu przyjęć cudzoziemców, którzy złożyli wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej. W świetle przepisów prawa unijnego „ośrodek dla cudzoziemców” oznacza każde miejsce używane jako miejsce zbiorowego zakwaterowania wnioskodawców – szczegóły zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/33/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia norm dotyczących przyjmowania wnioskodawców ubiegających się o ochronę międzynarodową (wersja przekształcona) – Dz.U. UE L 180/96 z 29.6.2013. Ponadto, pomoc socjalna w postaci świadczeń pieniężnych, może być udzielona cudzoziemcom mieszkającym poza ośrodkami. Jej wysokość zależy od liczby członków rodziny. Z takiej formy pomocy UDSC korzysta ok. 1,8 tys. cudzoziemców. Najwięcej osób mieszka w województwie mazowieckim – ciekawe informacje w tym zakresie zob. *Biuletyn informacyjny Urzędu do Spraw Cudzoziemców*, UDSC Warszawa, kwiecień 2018, s. 5, 15.

się w ramach umowy wolontariatu z UDSC. W ośrodkach ponadto zapewnia się możliwość uczestniczenia małoletnich w zajęciach rekreacyjnych oraz możliwość organizowania zajęć kulturalno-oświatowych lub sportowych z udziałem instytucji, organizacji, stowarzyszeń i innych podmiotów oraz osób fizycznych.

Każdy cudzoziemiec zostaje przyjęty do ośrodka na podstawie zaświadczenia tożsamości, po wpisaniu jego danych osobowych do ewidencji mieszkańców ośrodka. Lokatora przyjmowanego do ośrodka informuje się w zrozumiałym dla niego języku o przysługujących mu prawach i ciężących na nim obowiązkach oraz umożliwia mu zapoznanie się z przepisami regulującymi udzielanie pomocy dla cudzoziemców ubiegających się o udzielenie ochrony oraz z regulaminem pobytu w ośrodku²⁶. Ponadto, w przypadku kiedy osoba taka podczas przyjmowania wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej nie podlegała badaniom lekarskim lub zabiegom sanitarnym ciała i odzieży, jest obowiązana poddać się takiej obowiązkowej procedurze przed przyjęciem do ośrodka. Przy kwaterowaniu w pomieszczeniu mieszkalnym ośrodka bierze się pod uwagę wiek i płeć mieszkańca. Należy również uwzględnić sytuację osób szczególnej troski – takich jak małoletni, małoletni bez opieki, osoby niepełnosprawne, osoby starsze, kobiety ciężarne, rodzice samotnie wychowujący małoletnie dzieci, ofiary handlu ludźmi, osoby cierpiące na poważne choroby, osoby z zaburzeniami umysłowymi oraz osoby, które zostały poddane torturom, ofiary zgwałcenia lub innych poważnych form przemocy psychicznej, fizycznej lub seksualnej, takie jak ofiary okaleczania żeńskich narządów płciowych²⁷.

Cudzoziemiec meldując się w ośrodku, otrzymuje za pokwitowaniem identyfikator, który potwierdza jego uprawnienie do pobytu w tym miejscu. Korzystając z legalnego pobytu w ośrodku, przysługują mu liczne prawa, ale też spoczywają na nim określone obowiązki. Cudzoziemiec przyjęty do ośrodka ma prawo do:

1. podtrzymywania zwyczajów, tradycji narodowych i kulturowych oraz wykonywania praktyk religijnych;
2. swobodnego poruszania się po terenie ośrodka, z wyłączeniem miejsc objętych zakazem wstępu;

²⁶ Regulamin taki nadaje – z mocy ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony – minister spraw wewnętrznych, jako organ nadzorujący Szefa UDSC. Regulamin pobytu w ośrodku obejmuje w szczególności warunki wstępu na teren ośrodka oraz odwiedzin, sposób organizacji posiłków, przepisy porządkowe oraz sposób przyjmowania wniosków i skarg, uwzględniając w szczególności potrzeby cudzoziemców przebywających w ośrodku, a także konieczność zapewnienia bezpiecznych warunków pobytu na terenie ośrodka oraz sprawnego jego funkcjonowania. Aktualnie w przedmiotowym zakresie obowiązuje Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych (dalej: MSW) z dnia 23 października 2015 r. w sprawie regulaminu pobytu w ośrodku dla cudzoziemców (Dz.U. z 2015 r. poz. 1828).

²⁷ Art. 21 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/33/UE z dnia 26 czerwca 2013 r., *op. cit.*

3. dostępu do informacji o podmiotach udzielających nieodpłatnej pomocy prawnej w sprawach o udzielenie ochrony międzynarodowej;
4. dostępu do informacji o organizacjach pozarządowych lub międzynarodowych, do których zadań statutowych należą sprawy uchodźców;
5. dostępu do informacji o procedurach przeciwdziałania oraz reagowania na przypadki przemocy, w tym na tle seksualnym lub ze względu na płeć;
6. przyjmowania odwiedzin w przeznaczonych do tego pomieszczeniach;
7. składania do Szefa UDSC, w języku ojczystym, skarg i wniosków w sprawach funkcjonowania ośrodka i warunków pobytu w nim;
8. kontaktów ze swoim pełnomocnikiem w warunkach nienaruszających prawa do prywatności²⁸.

Cudzoziemiec przebywający w ośrodku jest z kolei obowiązany:

1. przestrzegać regulaminu pobytu w ośrodku;
2. stosować się do poleceń personelu ośrodka;
3. dbać o higienę osobistą i czystość pomieszczeń;
4. poddawać się badaniom lekarskim i zabiegom sanitarnym zaleconym przez lekarza sprawującego opiekę medyczną w ośrodku;
5. w przypadku wystąpienia objawów choroby lub zaistnienia zdarzenia grożącego powstaniem szkody w mieniu ośrodka niezwłocznie powiadomić o tym personel ośrodka;
6. przenieść się do innego ośrodka, jeżeli jest to niezbędne ze względów organizacyjnych²⁹.

3.2. ZASADY LOKALIZACJI OŚRODKÓW RECEPCYJNYCH I ICH CHARAKTERYSTYKA

W świetle przepisów prawa unijnego „ośrodek dla cudzoziemców” oznacza każde miejsce używane jako miejsce zbiorowego zakwaterowania wnioskodawców ubiegających się o ochronę międzynarodową³⁰. W Polsce organizacją i prowadzeniem ośrodków zajmuje się Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców, który korzystając z przysługujących mu uprawnień, zadanie takie może zlecić – oczywiście odpłatnie – organizacjom społecznym, stowarzyszeniom lub innym osobom prawnym albo osobom fizycznym³¹. Zadanie to nie jest jednak takie proste, bowiem warunki dotyczące organizacji ośrod-

²⁸ Art. 82a ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony..., *op. cit.*

²⁹ Art. 82 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony..., *op. cit.*

³⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/33/UE z dnia 26 czerwca 2013 r..., *op. cit.*

³¹ Art. 79 Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony..., *op. cit.* Zastosowanie tutaj mają przepisy ustawy z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. poz. 2019).

ków wynikają z przepisów powszechnie obowiązującego prawa. Po pierwsze, budynki, w których tworzone są ośrodki, muszą spełniać ściśle określone warunki techniczne, w zakresie podstawowej infrastruktury i wyposażenia³², po wtóre, ważna jest ich lokalizacja³³, a następnie brane są szczególnie pod uwagę zasady organizacji wyżywienia przyszłych mieszkańców oraz świadczenie dla nich opieki medycznej³⁴.

Dodatkowo formułuje się inne warunki dotyczące samych budynków (np. ogrodzenia obiektu, istnienia odpowiednio dostosowanych pomieszczeń socjalno-bytowych, kuchennych, świetlicowych itp.), sposobu zarządzania obiektem (np. zapewnienie dozoru obiektu przez licencjonowaną agencję ochrony, utrzymanie czystości, wyznaczenie administratora obiektu) oraz zapewnienia uchodźcom określonych udogodnień (np. wymiana pościeli z określoną częstotliwością, istnienie placu zabaw dla dzieci, boiska sportowego itp.). Bardzo ważnym kryterium jest również stosunek miejscowej społeczności do uchodźców i w tym zakresie UDSC podejmuje udaną współpracę z organizacjami pozarządowymi, które starają się przygotować społeczność lokalną na pojawienie się cudzoziemców w danej lokalizacji³⁵.

W cytowanej powyżej niezwykle interesującej publikacji, jej autorzy wskazują, iż „Konieczność podporządkowania się przepisom zamówień publicznych nie daje

³² W szczególności należy mieć na względzie Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. t.j. z 2019 r. poz. 1065) oraz Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz.U. t.j. z 2017 r. poz. 2166).

³³ Obowiązujące w latach 1998–2002 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (dalej: MSWiA) z dnia 9 lutego 1998 r. w sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać ośrodki dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy, oraz regulaminu pobytu w tych ośrodkach (Dz.U. z 1998 r. nr 23, poz. 125) precyzowało, że ośrodki powinny być usytuowane w miejscowościach, z których istnieje dogodny dojazd środkami publicznego transportu zbiorowego do najbliższego miasta wojewódzkiego oraz w których pobliżu funkcjonuje publiczny zakład opieki zdrowotnej, udzielający świadczeń zdrowotnych w zakresie co najmniej badań lekarskich ogólnych oraz szczepień ochronnych. W ośrodkach umieszcza się jednocześnie nie więcej jak 350 osób. W późniejszych latach odstępując od tych założeń, przyjęto, że przy wyborze ośrodków kluczową rolę muszą odgrywać kryteria mierzalne, jak standard ośrodka, jego wyposażenie, cena itp. To oczywiście ważne czynniki, jednak – jak zgodnie podkreśla większość ekspertów i praktyków – nie mniej ważne niż kryteria „miękkie”, których nie sposób zmierzyć i ująć w specyfikacji istotnych warunków zamówienia, typu: stosunek społeczności lokalnej do cudzoziemców czy pozytywne relacje między wszystkimi aktorami związanymi z funkcjonowaniem ośrodka w danej lokalizacji. UDSC – choć teoretycznie ma do tego prawo – w praktyce nie może wyłączyć procedury wyboru ośrodków spod ustawy o zamówieniach publicznych i lokować ich według swojego uznania, kierując się w znacznym stopniu istotnymi kryteriami niemierzalnymi. Przepisy te są bowiem obecnie jedyną regulacją, gwarantującą przejrzystość procedur i minimalizującą ryzyko posądzeń o układy czy korupcję.

³⁴ Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz.U. t.j. z 2020 r. poz. 2021).

³⁵ *Polityka wyboru i lokalizacji ośrodków dla uchodźców. Analiza i rekomendacje*, red. A. Chrzanowska, W. Klaus, A. Kosowicz, Warszawa 2011, s. 21. Publikacja powstała w ramach projektu *Analiza i rekomendacje zmian polityki dotyczącej wyboru i lokalizacji ośrodków dla uchodźców* realizowanego przez Stowarzyszenie Interwencji Prawnej i Fundację Polskie Forum Migracyjne, finansowanego ze środków Fundacji im. Stefana Batorego.

jednak zbyt wielkiego pola manewru do spektakularnych usprawnień w zakresie wyboru miejsc tworzenia ośrodków. [...] należy jednak wyraźnie podkreślić, że UDSC – zwłaszcza w ciągu ostatnich dwóch lat – podejmuje wiele starań, by poprawić sytuację. Początkowo niemal jedynym kryterium w doborze ośrodków była cena. Obecnie jej znaczenie znacznie zmalało, sukcesywnie ustępując pola kolejnym kryteriom związanym z podnoszeniem standardów życia cudzoziemców w ośrodkach – poczynając od poszukiwania obiektów mniejszych niż dotychczas, kończąc na różnym wyposażeniu ułatwiającym mieszkańcom funkcjonowanie. Niezwykle obiecujące są także wieloletnie umowy na prowadzenie ośrodków”³⁶.

Ogromnie ważne jest też, że decydenci mają świadomość niedoskonałości obecnego systemu. W perspektywie UDSC chce dążyć do stopniowej rezygnacji z wynajmowania ośrodków na rzecz kwaterowania cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w mieszkaniach. Za przykład podaje się tutaj m.in. rozwiązania skandynawskie, w którym zakwaterowanie w ośrodkach ma charakter wyłącznie tymczasowy, docelowo zaś cudzoziemcy są lokowani w mieszkaniach wynajmowanych przez władze migracyjne. Co istotne, nie są to wydzielone bloki czy osiedla na obrzeżach miasta, co niesłoby ryzyko powstawania gett. Mieszkania dla cudzoziemców rozmieszczone są przypadkowo w różnych lokalizacjach. Pozwala to na włączanie obcokrajowców od wczesnego etapu ich pobytu w działania integrujące ich z lokalną społecznością. Interesująco przedstawiają się analizy i rozważania idące w kierunku stworzenia systemu mieszanego, w którym oferta zakwaterowania może obejmować zarówno funkcjonowanie ośrodków, jak i niezależnych mieszkań wynajmowanych dla cudzoziemców przez administrację.

Przyjmując w przyszłości tego rodzaju model w Polsce, można by zatem docelowo zostawić obecnie funkcjonujące ośrodki własne Urzędu jako bazę. Zważywszy bowiem na znaczne koszty poniesione przez Skarb Państwa na powstanie dotychczasowych ośrodków, propozycja ich likwidacji byłaby pomysłem utopijnym. Ponadto funkcjonowanie ośrodków mogłoby spełniać trzy ważne funkcje. Po pierwsze, jako ośrodki recepcyjne – gdzie nowo przybyłe osoby są rejestrowane, prowadzi się badania lekarskie, diagnozuje się potrzeby i gdzie osoby te przebywają do czasu, aż uda się wynająć dla nich mieszkanie. Po drugie, nie każdy z cudzoziemców chce i jest gotowy mieszkać samodzielnie (z powodów językowych, kulturowych, mentalnych, psychologicznych, obawy o bezpieczeństwo lub innych). Te osoby mogłyby nadal korzystać z infrastruktury UDSC. Po trzecie, ośrodki mogłyby być alternatywnym rozwiązaniem awaryjnym na wypadek masowego napływu uchodźców. Wówczas istnieje po-

³⁶ *Ibidem*, s. 7.

trzeba szybkiego zapewnienia dachu nad głową i wyżywienia dużej liczby osób. Bez bazy ośrodków jest to niemożliwe. Natomiast, co do zasady, znaczna większość cudzoziemców byłaby kwaterowana w wynajmowanych mieszkaniach, wśród Polaków. Rozwiązanie to stwarza znacznie większe możliwości integracji, wiąże się także z niższymi kosztami dla Urzędu w porównaniu z kosztem utrzymania wynajmowanych na wolnym rynku ośrodków. Zatem zmieniając w Polsce system kwaterowania cudzoziemców, należy podkreślić, że celem tego działania nie powinna być chęć obniżenia kosztów wydawanych na przyjmowanie migrantów, a raczej korzystanie z nich w sposób bardziej sprzyjający integracji. Promowaniu systemu świadczeń pozaośrodkowych powinna towarzyszyć zdecydowana zmiana w tym systemie – odnośnie do wysokości świadczenia, a także przeniesienie odpowiedzialności za znalezienie mieszkań z cudzoziemców na administrację. Warto podkreślić, że zmiany te nie wymagają zmian w prawie, a jedynie w praktyce działania ośrodków. Do tego ważnym elementem jest również zapewnienie stałego wsparcia pracowników socjalnych dla cudzoziemców mieszkających dzisiaj w różnych częściach naszego kraju³⁷.

Tabela nr 1: Lista ośrodków dla cudzoziemców ubiegających się o ochronę międzynarodową (ośrodki w zarządzie UDSC, stan na 1.01.2022 r.)

Lp.	Województwo	Adres ośrodka (szczegółowe dane teleadresowe dostępne są na stronie UDSC)	Uwagi
1.	kujawsko-pomorskie	Grupa koło Grudziądz ul. Libeckiego 1 86-134 Dragacz	Ośrodek funkcjonuje od 2008 r. Obecnie przebywa w nim około 70 uchodźców z Afganistanu, którzy do Polski zostali ewakuowani rządowymi samolotami. Pomocą służy im m.in. Polska Akcja Humanitarna ¹ .
2.	lubelskie	Biała Podlaska – Ośrodek Recepcyjny ul. Dokudowska 19 21-500 Biała Podlaska	Ośrodek funkcjonował od 2009 r., jednak z dniem 31.08.2021 r. został zamieniony na kolejny ośrodek strzeżony i przekazany czasowo Straży Granicznej ² . Funkcję ośrodka recepcyjnego przejął ośrodek w m. Kolonia Horbów.
3.		Bezwola Bezwola 107 21-310 Wołyń	Ośrodek funkcjonował w latach 2007–2010, ponownie otwarty w 2013 r. Obecnie przebywa w nim ok. 290 osób pochodzących z Rosji (Czeczenii), Kazachstanu, Tadżykistanu, Turcji i Afganistanu ³ .

³⁷ *Ibidem*, s. 8–10.

OŚRODKI DLA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE

4.	Kolonia Horbów Horbów 26A 21-512 Zalesie	Ośrodek funkcjonuje od 2008 r. Przebywa w nim obecnie 100 osób, w tym 18 rodzin. Cudzoziemcy pochodzą z Afganistanu, Białorusi, Rosji, a także po jednej osobie z Mongolii, Gruzji, Tadżykistanu, Ukrainy, Iranu oraz Palestyny ⁴ .
5.	Łuków – Hotel Polonia al. Kościuszki 29 21-400 Łuków	Ośrodek funkcjonuje od 1996 r. W placówce obecnie przebywa grupa około 80 dzieci i 40 osób dorosłych, głównie pochodzących z Czeczenii ⁵ .
6. mazowieckie	Dębak Ośrodek Recepcyjny Podkowa Leśna-Dębak 05-805 Otrębusy	Ośrodek ten to najstarsza tego typu placówka w Polsce, funkcjonuje od 1992 r. (do 1991 r. znajdowała się tu baza wojsk rakietowych). Obecnie przebywają w nim 133 osoby, w tym 69 osób ewakuowanych z Afganistanu ⁶ .
7.	Warszawa-Targówek Fabryczny ul. Księżnej Anny 24 03-866 Warszawa	Jest to jedyna placówka prowadzona przez UDSC, która została przeznaczona do kwaterowania tylko samotnych kobiet i matek z dziećmi. Większość lokatorów to obywatele Rosji (Czeczenii).
8.	Linin 05-530 Góra Kalwaria	Ośrodek funkcjonuje od 2004 r. W okresie od 18 do 24 sierpnia 2021r. w ramach ewakuacji afgańskich współpracowników Polskiego Kontyngentu Wojskowego oraz polskiej dyplomacji do ośrodków dla cudzoziemców w Polsce trafiło 749 obywateli Afganistanu, w tym 100 do Linina ⁷ .
9.	Zespół Obsługi Cudzoziemców w Warszawie ul. Taborowa 33 02-699 Warszawa	Zespół rozpoczął działalność w 2010 r. Udziela pomocy uprawnionym cudzoziemcom, korzystającym ze świadczeń poza ośrodkiem.
10. podlaskie	Białystok Zajazd „Budowlani” ul. Bitwy Białostockiej 7 15-102 Białystok	Ośrodek funkcjonuje od 2001 r. Przebywa w nim obecnie ok. 195 osób pochodzących z Rosji (Czeczenii), Tadżykistanu i Ukrainy. Ponad połowa 120 mieszkańców to dzieci ⁸ .
11.	Czerwony Bór Czerwony Bór 24/1 18-400 Łomża	Ośrodek funkcjonował od 2002 r. Analogicznie jak ten w Białej Podlaskiej z dniem 31.08.2021 r. został zamieniony na kolejny ośrodek strzeżony i przekazany czasowo Straży Granicznej ⁹ .

¹ *Uchodźcy z Afganistanu przebywają w ośrodku w Grupie. Trwa zbiórka niezbędnych artykułów*, wiadomości z dnia 27.08.2021, [https://swiecie.naszemiasto.pl/uchodzcy-z-afganistanu-przebywaja-w-osrodku-w-grupie-trwa/](https://swiecie.naszemiasto.pl/uchodzcy-z-afganistanu-przebywaja-w-osrodku-w-grupie-trwa/ar/c1-8428173) ar/c1-8428173 [dostęp: 18.12.2021].

² *Nowy strzeżony ośrodek dla cudzoziemców w Białej Podlaskiej*, wiadomości z dnia 24.08.2021, <https://podlaski.info/2021/08/24/nowy-strzezony-osrodek-dla-cudzoziemcow-w-bialej-podlaskiej/> [dostęp: 15.12.2021].

- ³ *Aktualności Caritas Diecezji Siedleckiej. Bezwola: Przekazali odzież o obuwie dla uchodźców*, wiadomości z dnia 7.10.2021, <https://siedlce.caritas.pl/index.php/aktualnosci/items/przekazali-odziez-i-obuwie-dla-uchodzcow.html> [dostęp: 18.12.2021].
- ⁴ *Lubelskie/ Od początku sierpnia do ośrodka w Kolonii Horbów przyjęto niemal 70 cudzoziemców*, wiadomości z dnia 15.09.2021, <https://radio.opole.pl/104,482751,lubelskie-od-poczatku-sierpnia-do-osrodka-w-kolo> [dostęp: 18.12.2021].
- ⁵ *Projekt „Obcy? Zbliżenia” – działania na rzecz rodzin uchodźczych w Ośrodku dla Cudzoziemców w Łukowie*, Fundacja „Drzewo i Jutro”, Warszawa, https://www.FundacjaDrzewoJutro.org/pl/projekty/wsparcie-rodzin-uchodzacych/?tx_news_pi1%5Bnews%5D=7060&tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&cHash=0bdf63183a82a0670c7920f062a1b85 [dostęp: 19.12.2021].
- ⁶ *Wizytacja RPO w ośrodku dla cudzoziemców w Podkowie Leśnej-Dębaku*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa, wiadomości z dnia 6.09.2021, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/wizytacja-rpo-w-osrodku-dla-cudzoziemcow-w-podkowie-lesnej-debaku> [dostęp: 20.12.2021].
- ⁷ *100 Afgańczyków trafiło do Ośrodka dla Cudzoziemców w Lininie*, wiadomości z dnia 25.08.2021, <https://www.gorakalwaria.net/news-100-afganczykow-trafilo-do-linina,2206.html> [dostęp: 18.12.2021].
- ⁸ *Dzień otwarty w ośrodku dla cudzoziemców w Białymstoku*, <https://poranny.pl/dzien-otwarty-w-osrodku-dla-cudzoziemcow-w-bialymstoku/ar/12131668> [dostęp: 20.12.2021].
- ⁹ *Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Białymstoku*, <https://www.podlaski.strazgraniczna.pl/pod/cudzoziemcy/strzezony-osrodek-dla-c/11546,Strzezony-Osrodek.html> [dostęp: 15.12.2021].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publikacji przedstawionych w artykule

Tabela nr 2: Wykaz ośrodków nieczynnych, które funkcjonowały w przeszłości³⁸

Lp.	Województwo	Miejscowość	Orientacyjna liczba mieszkańców (pojemność ośrodka)	Czas funkcjonowania ośrodka (lata)
1.	śląskie	Bytom	120 osób	2008–2010
2.		Katowice	250	2008–2009
3.	łódzkie	Grotniki	150	2010–2015
4.	lubelskie	Lublin	150	1994–2015
5.		Niemce (pow. lubelski)	100	?–2011
6.		Lubycza Królewska	150	2008–2009
7.	podlaskie	Łomża	100	2006–2011
8.	mazowieckie	Puste Łąki (pow. wyszkowski)	200	2006–2010
9.		Smoszewo (pow. nowodworski)	100	1993–2010
10.		Radom	150	2004–2010
11.		Warszawa-Bielany	400	2004–2010
12.		Warszawa-Siekierki	150	2005–2008
13.		Warszawa-Ciołka (Wola)	500	2004–2010
14.		Kolbiel	120	2008–2010
15.		Legionowo	150	2008–2010
16.		Jadwisin (pow. legionowski)	120	2008–2010
17.		Wołomin	120	2008–2010
18.		Moszna (pow. pruszkowski)	100	2004–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publikacji przedstawionych w artykule

4. OŚRODKI STRZEŻONE DLA MIGRANTÓW PODLEGAJĄCE JURYSDYKCJI STRAŻY GRANICZNEJ

Strzeżone ośrodki, albo inaczej mówiąc „detencyjne ośrodki” dla imigrantów stały się istotnym elementem europejskiej i krajowej polityki migracyjnej. Cudzoziemiec, który naruszy przepisy prawa związane z przekraczaniem granicy wbrew przepisom lub legalnością pobytu w Polsce (UE), może być zatrzymany chwilowo (do 48 godzin) celem wyjaśnienia zaistniałych okoliczności w przystosowanych do tego celu pomieszczeniach w oddziałach lub placówkach Straży Granicznej³⁹. Jednak, jeśli sytuacja tego wymaga, aby cudzoziemca zatrzymać na dłuższy okres, musi

³⁸ Powodem zamknięcia ośrodków w tamtym czasie było wypowiedzenie ich użytkowania przez dotychczasowych właścicieli (nie przedłużono umów na prowadzenie ośrodków) pod presją lokalnych społeczności. Zamknięcie ośrodków, sposób, w jaki tego dokonano i brak adekwatnej strategii informacyjnej ze strony UDSC w tym zakresie, wywołały poruszenie nie tylko wśród samych mieszkańców ośrodków, ale także wśród organizacji pozarządowych. Niejednokrotnie były to głośne sprawy medialne. Warto ponadto odnotować, że jeszcze w latach 90. był także projekt otwarcia ośrodków w Markach pod Warszawą oraz w miejscowości Ustronie-Grotniki pod Łodzią dla pensjonariuszy wymagających szczególnej opieki (zwłaszcza inwalidów), jednakże ulokowanie ośrodków w zaplanowanych miejscach w tym czasie nie doszło do skutku również z powodu niewyrażenia zgody na to przez społeczności lokalne.

³⁹ Rozporządzenie MSWiA z dnia 20 czerwca 2011 r. w sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia w jednostkach organizacyjnych Straży Granicznej przeznaczone dla osób zatrzymanych, oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach (Dz.U. t.j. z 2016 r. poz. 654).

o tym zadecydować sąd. Wówczas taka osoba trafia do strzeżonego ośrodka, którym zawiaduje Straż Graniczna⁴⁰. Formacja ta, prowadzeniem strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców i aresztów deportacyjnych zajmuje się od 2008 roku⁴¹. Pierwszy taki ośrodek, usytuowany w Lesznowoli koło Grójca w woj. mazowieckim, Straż Graniczna przejęła od Policji właśnie w 2008 roku i spowodowane to było naszymi relacjami z UE i dążeniami do akcesji do strefy Schengen⁴². Dzisiaj (stan na 1.01.2022) pod jurysdykcją SG znajduje się dziewięć ośrodków strzeżonych (sześć stałych i trzy tymczasowe) wraz z dwoma aresztami deportacyjnymi, w których łącznie przebywa około 1800 osób, o czym mowa dalej w niniejszym podrozdziale. W poprzednich latach w ośrodkach tych średnio – rocznie przebywało 1200 osób, wśród których niezmiennie dominowali obywatele Rosji, Ukrainy i Wietnamu⁴³.

4.1. ZASADY POBYTU CUDZOZIEMCÓW W OŚRODKU STRZEŻONYM

Jak uprzednio wspomniano, o umieszczeniu cudzoziemca w ośrodku strzeżonym bądź areszcie deportacyjnym decyduje sąd⁴⁴. Stosownie do przepisu art. 398 uoc cudzoziemca umieszcza się w takim ośrodku w przypadku stwierdzenia wystąpienia jednej z okoliczności wskazanych w tym przepisie, tzn. kiedy:

⁴⁰ Obszerne informacje w tym zakresie zob. Dział IX: Zatrzymanie cudzoziemca oraz strzeżone ośrodki i areszty dla cudzoziemców, uoc (Dz.U. t.j. z 2020 r. poz. 35, 2023, 2320, 2369, z 2021 r. poz. 159, 1918).

⁴¹ Zgodnie z art. 409 uoc za tworzenie i likwidowanie ośrodków strzeżonych dla cudzoziemców oraz wyznaczanie jednostek organizacyjnych Straży Granicznej, w których usytuowane są areszty deportacyjne, odpowiedzialny jest minister spraw wewnętrznych i administracji. Przepisy prawne w zakresie utworzenia każdego ośrodka strzeżonego zostaną omówione szczegółowo w podrozdziale 4.2., natomiast jeśli chodzi o areszty deportacyjne wyznaczone w pomieszczeniach SG w Białymstoku i Przemyślu, to obowiązuje w tym zakresie Zarządzenie nr 23 MSW z dnia 1 lipca 2014 r. w sprawie pomieszczeń, w których wykonuje się areszt dla cudzoziemców (Dz.Urz. MSWiA z 2014 r. poz. 44).

⁴² Interesujące przedsięwzięcia związane z przejęciem przez Straż Graniczną zadań w zakresie prowadzenia ośrodków strzeżonych dla cudzoziemców i aresztów deportacyjnych zob. m.in. S. Dubaj, *Straż Graniczna – przystosowanie struktur organizacyjnych i zadań tej formacji po zniesieniu kontroli na granicach wewnętrznych Unii Europejskiej*, [w:] *Polska w strefie Schengen*, red. W. Bednaruk, M. Bielecki, G. Kowalski, Lublin 2010, s. 273–276. Z kolei historię prawną powstania takich ośrodków w Europie Zachodniej i w Polsce znaleźć można w: W. Klaus, *Cudzoziemcy niemile widziani. Detencja cudzoziemców jako przykład kryminalizacji migracji*, [w:] *Status cudzoziemca w Polsce wobec współczesnych wyzwań międzynarodowych*, red. D. Pudziałowska, Warszawa 2016, s. 178.

⁴³ Warto jednakże podkreślić ogromną mozaikę etniczną i religijną osób poddawanych detencji. Przykładowo, na dzień 12.04.2019 r. w ośrodku w Białymstoku przebywało 81 cudzoziemców, których identyfikacja etniczna obejmowała następujące kraje: Wietnam (15 osób), Indie (6), Gruzja (3), Bangladesz (1), Kenia (2), Rosja (6), Iran (3), Ukraina (1), Nepal (1), Pakistan (4), Afganistan (21), Tadżykistan (3), Turcja (5), Algieria (2), Syria (1), Somalia (4), Tunezja (1), nieokreślone/inne (2) – *Strzeżone ośrodki dla cudzoziemców w Polsce...*, op. cit., s. 11.

⁴⁴ Z reguły w ośrodkach takich umieszcza się osoby pełnoletnie oraz rodziny. Jednakże w strzeżonym ośrodku może być umieszczony również małoletni cudzoziemiec przebywający na terytorium Polski bez opieki, który ukończył 15. rok życia. Należy zaznaczyć również, że w areszcie dla cudzoziemców może przebywać kobieta do 4 miesięcy ciąży.

1. istnieje ryzyko ucieczki cudzoziemca, wobec którego prowadzone jest postępowanie w sprawie o wydalenie;
2. wydano mu decyzję zawierającą orzeczenie o wydaleniu bez orzekania o terminie opuszczenia terytorium RP;
3. nie opuścił terytorium RP w terminie określonym w decyzji zawierającej orzeczenie o wydaleniu; przekroczył lub usiłował przekroczyć granicę wbrew przepisom;
4. istnieje konieczność zabezpieczenia przekazania cudzoziemca do państwa trzeciego na podstawie umowy międzynarodowej o przekazywaniu i przyjmowaniu osób, a jego natychmiastowe przekazanie do tego państwa nie jest możliwe⁴⁵.

Ryzyko ucieczki, o którym wyżej mowa, występuje w szczególności w przypadku gdy cudzoziemiec:

1. deklaruje brak woli podporządkowania się obowiązkom wynikającym z decyzji zawierającej orzeczenie o wydaleniu;
2. nie dysponuje dokumentami poświadczającymi jego tożsamość, po uprzednim nielegalnym przekroczeniu granicy;
3. wjechał i przebywa na terytorium RP w czasie obowiązywania zakazu ponownego wjazdu na to terytorium i państw obszaru Schengen.

Postanowienia o umieszczeniu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub o zastosowaniu wobec niego aresztu dla cudzoziemców nie wydaje się, jeżeli:

1. mogłoby to spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia cudzoziemca;
2. stan psychofizyczny cudzoziemca może uzasadniać domniemanie, że cudzoziemiec był poddany przemocy⁴⁶.

Cudzoziemca umieszcza się w ośrodku detencyjnym na możliwie najkrótszy okres, teoretycznie nie dłuższy niż 3 miesiące. Dozwolone jest jednak umieszczenie cudzoziemca w ośrodku strzeżonym na okres 6 miesięcy w trakcie postępowania w przedmiocie udzielenia ochrony międzynarodowej (postępowania uchodźczego) oraz na okres 18 miesięcy w trakcie postępowania w przedmiocie zobowiązania do

⁴⁵ Ponadto, zgodnie z art. 399 uoc, gdy istnieje ryzyko, że cudzoziemiec nie podporządkuje się zasadom pobytu obowiązującym w strzeżonym ośrodku, osobę taką można izolować w areszcie dla cudzoziemców.

⁴⁶ W przypadku niesłusznego zatrzymania lub niesłusznego umieszczenia cudzoziemca w ośrodku detencyjnym, osobie takiej przysługuje odszkodowanie oraz zadośćuczynienie od Skarbu Państwa (art. 407 uoc).

powrotu, tzw. postępowania deportacyjnego. Oznacza to, że łącznie cudzoziemiec, który nie popełnił żadnego przestępstwa, może być w Polsce pozbawiony wolności ze względów imigracyjnych przez okres 2 lat (art. 403 uoc)⁴⁷.

Ustawa o cudzoziemcach w art. 410–414 przewiduje dość szczegółowo „ścieżkę przyjęcia” cudzoziemca do ośrodka: konieczność oddania przez niego określonych przedmiotów do depozytu (art. 410), obowiązek pouczenia cudzoziemca o prawach, obowiązkach i przepisach obowiązujących w ośrodku (art. 411), kontrolę osobistą i badanie lekarskie (art. 412–413), jak również zasady decydowania o przydziale do izby mieszkalnej (art. 414)⁴⁸. Art. 415 uoc zawiera szczegółowe prawa cudzoziemców, zarówno te konkretyzujące normy międzynarodowe i europejskie (np. prawo do kontaktu z konsulem⁴⁹), jak i prawa dotyczące szczegółowego sposobu funkcjonowania ośrodka (cisza nocna, dostęp do odzieży, możliwość korzystania z biblioteki, internetu i sprzętu sportowego, uprawnienie do nabywania towarów, wykonywania praktyk religijnych i inne)⁵⁰. Ustawa gwarantuje cudzoziemcom prawo do poruszania się po terenie ośrodka poza godzinami ciszy nocnej i z wyjątkiem pomieszczeń zamkniętych przez administrację (art. 416 ust. 1 p. 2), jak również prawo do co najmniej dwugodzinnego spaceru każdego dnia (art. 416 ust. 3 p. 1 uoc). Mają oni również prawo do świadczeń zdrowotnych, leków, artykułów sanitarnych oraz posiłków i napojów na zasadach określonych w kodeksie karnym wykonawczym (dalej: kkw), a więc analogicznych do tych, które dotyczą więźniów (art. 417 uoc). Pomieszczenia ośrodka mogą być monitorowane (art. 418 uoc); warto odnotować, że choć ustawa wprost nie zabrania monitoringu cel mieszkalnych, nie jest on w ośrodkach prowadzony.

Ustawa o cudzoziemcach reguluje również obowiązki cudzoziemców umieszczonych w ośrodkach (art. 419). Spośród nich najistotniejsze wydają się te, które wymagają od cudzoziemców przestrzegania regulaminu pobytu w ośrodku oraz wykonywania poleceń administracji ośrodka. Stanowią bowiem rodzaj przepisów

⁴⁷ Odnotowany w praktyce najkrótszy czas pobytu w ośrodku wynosił jeden dzień, a najdłuższy 398 dni (ponad 13 miesięcy). Więcej na ten temat zob. *Migracja to nie zbrodnia. Raport z monitoringu strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców*, red. W. Klaus, K. Rusiłowicz, Warszawa 2012, s. 10–11.

⁴⁸ Cudzoziemców rozmieszcza się w pokojach według klucza rodzinnego, a w dalszej kolejności narodowościowego (ew. etnicznego), z uwzględnieniem różnic kulturowych i przy zachowaniu zasad bezpieczeństwa, by jak najskuteczniej wyeliminować ryzyko konfliktów między współlokatorami.

⁴⁹ Należy zaznaczyć, że zgodnie z prawem cudzoziemiec umieszczony w detencji ma prawo do kontaktowania się między innymi z polskimi organami państwowymi, a także z przedstawicielstwem dyplomatycznym lub urzędem konsularnym państwa obcego, w sprawach urzędowych i osobistych, z organizacjami pozarządowymi lub międzynarodowymi zajmującymi się udzielaniem pomocy cudzoziemcom czy osobami bliskimi.

⁵⁰ Na podstawie delegacji uoc przepisem wykonawczym w przedmiotowym zakresie jest Rozporządzenie MSW z dnia 24 kwietnia 2015 r. w sprawie strzeżonych ośrodków i aresztów dla cudzoziemców wraz z załącznikiem: „REGULAMIN ORGANIZACYJNO-PORZĄDKOWY POBYTU CUDZOZIEMCÓW W STRZEŻONYM OŚRODKU I ARESZCIE DLA CUDZOZIEMCÓW” (Dz.U. t.j. z 2018 r. poz. 1576 z późn. zm).

blankietowych, delegujących władzę decydowania o zachowaniu cudzoziemców na administrację ośrodka – zarówno w formie przyjmowania przepisów ogólnych (regulaminu pobytu), jak i konkretnych poleceń. Pozostałe obowiązki obejmują m.in. powinności poszanowania ciszy nocnej, zasad współżycia społecznego (bliżej nieokreślonych, co jest wyjątkowo problematyczne w sytuacji naturalnego pluralizmu normatywnego wśród cudzoziemców, wiążącego się z różnorodnością ich kultur, religii i obyczajów) oraz utrzymania higieny osobistej. Obowiązki te uzupełnione są zespołem zakazów (art. 420) dotyczących m.in. zakłócania spokoju i porządku, spożywania alkoholu lub narkotyków, powodowania u siebie uszkodzeń ciała lub rozstroju zdrowia, jak również oddalania się z terenu ośrodka lub wchodzenia do pomieszczeń objętych zakazem wstępu. Przestrzeganie obowiązków i zakazów obwarowane jest niezbyt rozbudowanym systemem dyscyplinarnym. Ustawa przewiduje dwa rodzaje kar dyscyplinarnych dla cudzoziemców (art. 421 ust. 2): pozbawienie prawa do udziału w zajęciach kulturalno-oświatowych lub sportowych (z wyjątkiem prawa do korzystania z biblioteki i prawa do korzystania z prasy) lub też prawa zakupu artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych na okres 7 dni.

Ustawa o cudzoziemcach przewiduje również system nadzoru penitencjarnego nad funkcjonowaniem strzeżonych ośrodków, wzorowany w dużej mierze nad analogicznym nadzorem sprawowanym wobec więźniów na mocy kkw⁵¹. Do realizacji przedsięwzięć w tym zakresie utworzono instytucję „sędziego penitencjarnego” (art. 426 uoc), który w ramach swoich kompetencji może zwracać się do organów różnych szczebli w hierarchii Straży Granicznej, a po ich wyczerpaniu – do ministra spraw wewnętrznych i administracji, włącznie z wnioskiem o zawieszenie działalności bądź o likwidację w całości lub w części określonego ośrodka detencyjnego w przypadku wykrycia rażących nieprawidłowości i braku skutecznego ich usunięcia.

Bardziej szczegółowe, konkretne uregulowania znajdują się w cytowanym już Regulaminie organizacyjno-porządkowym pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie dla cudzoziemców⁵². Do tej grupy norm należy zaliczyć przepisy określające ilość i rodzaj wydawanych w ośrodku posiłków, a także sposób ich wydawania (§ 23–25) oraz zasady regulujące zachowanie cudzoziemców, takie jak: kontrolę pomieszczeń cudzoziemców (§ 1), procedurę przyjmowania cudzoziemca do ośrodka (§ 4), funkcjonowanie depozytów (§§ 6–9), sposób przydziału cel mieszkalnych (§ 11), utrzymywanie korespondencji cudzoziemców (§§ 14–20), sposób organizacji widzeń (§§ 21–23) oraz badań lekarskich i leczenia cudzoziemca (§§ 25–29).

⁵¹ W ramach struktury organizacyjnej samej formacji organem SG sprawującym nadzór nad strzeżonymi ośrodkami jest Zarząd ds. Cudzoziemców w Komendzie Głównej SG.

⁵² Dz.U. t.j. z 2018 r. poz. 1576 z późn. zm.

Istotnym przepisem regulaminu jest § 12, dający kierownikowi ośrodka uprawnienie do ustalania tzw. porządku dnia panującego w ośrodku. Porządek dnia wywieszony w trzech językach na ścianach ośrodka ma za zadanie wskazywać cudzoziemcom czas na dokonywanie wszelkich czynności w ośrodku, poczynając od spożywania posiłków, a kończąc na kontaktach z organizacjami pozarządowymi⁵³.

Czas wolny cudzoziemców zagospodarowują funkcjonariusze SG przeprowadzając zajęcia dydaktyczno-wychowawcze. W ramach zajęć zapewniona jest między innymi nauka języka polskiego. Cudzoziemcy poznają podstawowe słownictwo i zwroty pozwalające na porozumiewanie się ze służbą dyżurną oraz zgłaszanie swoich próśb i wniosków związanych z pobytem w strzeżonym ośrodku.

4.2. PANDEMIA KORONAWIRUSA A ŚRODKI BEZPIECZEŃSTWA W STRZEŻONYCH OŚRODKACH DLA CUDZOZIEMCÓW

Po wybuchu pandemii koronawirusa w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców niezwłocznie wprowadzono stosowne zasady postępowania wobec osób oczekujących na wydalenie z Polski⁵⁴. Straż Graniczna podjęła wszelkie działania zmierzające do zapewnienia, w tej wyjątkowej sytuacji, optymalnego poziomu bezpieczeństwa zarówno wobec personelu ośrodków, jak i cudzoziemców będących pod opieką mundurowych. Mając na uwadze jak najlepsze zabezpieczenie osób, we wszystkich tych placówkach wprowadzono – w oparciu o wytyczne Głównego Inspektora Sanitarnego MSWiA – ujednolicony tryb postępowania⁵⁵. Wdrożone procedury polegają w szczególności na:

1. obowiązku każdorazowego przeprowadzenia badań lekarskich wobec cudzoziemców zatrzymanych przed umieszczeniem w strzeżonym ośrodku (w przy-

⁵³ Zasady działania obsługi ze Straży Granicznej w ośrodkach regulują przepisy wewnętrzne Komendanta Głównego SG, z których najważniejszą rolę odgrywają: Regulamin nr 2 Komendanta Głównego SG z 20 marca 2008 r. w sprawie sposobu pełnienia służby przez funkcjonariuszy Straży Granicznej w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców oraz w pomieszczeniach, w których wykonywany jest areszt w celu wydalenia (Dz.Urz. KGSG z 2008 r. nr 3, poz. 26 z późn. zm.) oraz Regulamin nr 1 Komendanta Głównego SG z 25 lutego 2010 r. w sprawie sposobu pełnienia służby przez funkcjonariuszy Straży Granicznej przy wykonywaniu doprowadzeń cudzoziemców, (Dz.Urz. KGSG z 2010 r. nr 2, poz. 14, z późn. zm.). W ośrodkach detencyjnych pełni służbę i pracuje około 700 funkcjonariuszy i pracowników Straży Granicznej. Charakterystykę ich ról w ośrodkach zob. *Strzeżone ośrodki dla cudzoziemców w Polsce jako...*, op. cit., s. 12–13, 26.

⁵⁴ Jednocześnie należy jasno wyartykułować, iż nie ma obecnie przepisów, które pozwalałyby na zwalnianie cudzoziemców z tych placówek tylko ze względu na trwający stan epidemii.

⁵⁵ *Koronawirus. Środki bezpieczeństwa w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców – informacja SG z dnia 29.04.2020*, <https://bip.brpo.gov.pl/index.php/pl/content/koronawirus-srodki-bezpieczenstwa-w-strzezonych-osrodkach-dla-cudzoziemcow>, [dostęp: 5.12.2021]. Jak zaznaczono w cyt. informacji, wszystkie wytyczne – zarówno krajowego Głównego Inspektora Sanitarnego MSWiA, jak i WHO dotyczące zwalczania pandemii COVID-19, zostały przesłane do strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców, jak również do wszystkich placówek Straży Granicznej, gdzie są wykorzystywane w realiach codziennej służby.

- padku symptomów choroby dalsze czynności są realizowane alogicznie jak wobec obywateli RP, w tym przeprowadzany jest test na obecność wirusa),
2. profilaktycznemu izolowaniu cudzoziemca od pozostałych osób – po przyjęciu cudzoziemca dostrzeżonego ośrodka i ponownym badaniu w ośrodku – celem obserwacji przez personel medyczny. Kontakt z osobami będącymi w izolacji jest ograniczony. Do kontaktu upoważniony jest personel medyczny, opiekun socjalny, funkcjonariusz sekcji ochrony. Cudzoziemcy będący w izolacji mają zapewniony dostęp do „wirtualnych widzeń” (przy użyciu komunikatora internetowego), telefonu, jak również zapewniany jest dostęp do codziennej rekreacji na świeżym powietrzu,
 3. pomiarze temperatury ciała wszystkich osób przebywających w strzeżonym ośrodku oraz każdej osobie wchodzącej na teren ośrodka strzeżonego,
 4. ograniczeniu do niezbędnego minimum czynności personelu strzeżonego ośrodka wymagających bezpośredniego kontaktu z cudzoziemcami,
 5. zakazie wizyt w strzeżonym ośrodku (restrykcja ta ulega ewolucji zgodnie ze zmianami przepisów sanitarnych w kraju),
 6. ograniczeniu do niezbędnego minimum, tj. wyłącznie do szczególnie uzasadnionych przypadków, realizacji zakupów na potrzeby cudzoziemców.

W miejscach detencji wprowadzono codzienną dezynfekcję części wspólnych. Cudzoziemcom, funkcjonariuszom SG, pracownikom i personelowi medycznemu, a także personelowi sprząającemu, zapewniono odpowiednie preparaty dezynfekcyjne oraz środki higieniczne, w tym maseczki ochronne i rękawiczki. Dodatkowo, cudzoziemcy przebywający w ośrodkach strzeżonych są na bieżąco informowani przez administrację ośrodka – w języku dla nich zrozumiałym – o problematyce koronawirusa, w szczególności co do obowiązujących zasad i restrykcji podejmowanych w związku z obowiązującym stanem zagrożenia. Konsultacje psychologiczne w strzeżonych ośrodkach odbywają się na podstawie zgłoszonych potrzeb, zgodnie z ustalonym harmonogramem przyjęć psychologa w ośrodku. Realizowane są także przez psychologów zewnętrznych. W większości strzeżonych ośrodków zapewnione są także tzw. teleporady. W związku z wprowadzeniem całkowitego zakazu widzeń na początku pandemii, podjęto wszelkie niezbędne kroki, aby zintensyfikować kontakt cudzoziemców z osobami bliskimi, jak również z organizacjami pozarządowymi świadczącymi pomoc cudzoziemcom, przy użyciu m.in. komunikatora internetowego.

Restrykcje te ulegają zmianom w zależności od ewolucji obowiązujących w Polsce przepisów sanitarnych w zakresie zwalczania pandemii koronawirusa. Aktualnie dopuszczona jest możliwość – w szczególnie uzasadnionych przypadkach – na pisemny

wniosek, którego wzór jest dostępny na portalach internetowych wszystkich ośrodków strzeżonych, zrealizowania wizyty w ośrodku, jednakże wobec osób odwiedzających cudzoziemców obowiązują liczne środki ostrożności, które obejmują m.in.:

1. przed wejściem na teren ośrodka – obowiązek poddania się pomiarowi temperatury ciała (w przypadku stwierdzenia temperatury ciała powyżej 38°C następuje odmowa widzenia),
2. osoba ma posiadać zaświadczenie potwierdzające przeprowadzenie szczepienia przeciwko COVID-19 lub
3. osoba ma posiadać zaświadczenie potwierdzające status ozdrowieńca wydanego nie wcześniej niż 90 dni przed planowaną wizytą, lub
4. osoba ma posiadać negatywny wynik testu na obecność COVID-19, wykonany metodą RT-PCR nie wcześniej niż 48 h przed datą widzenia,
5. podczas widzenia – zachowanie środków ostrożności w tym obowiązek stosowania środków ochronnych w postaci maseczek ochronnych i rękawiczek.

W celu wyeliminowania zagrożenia epidemiologicznego oraz minimalizacji wystąpienia innych ryzyk, utrzymywany jest zakaz przekazywania dla umieszczonych w ośrodkach wszelkich wyrobów tytoniowych oraz produktów żywnościowych bez względu na formę ich pakowania. Powyższe obostrzenie dotyczy przedmiotów i artykułów przesyłanych w paczkach, jak również przekazywanych w trakcie osobistego widzenia z cudzoziemcem. Stale obowiązuje zakaz przekazywania przedmiotów niebezpiecznych, alkoholu, wyrobów tytoniowych, substancji psychotropowych, środków odurzających i innych przedmiotów, które mogłyby zagrażać porządkowi i bezpieczeństwu w ośrodku⁵⁶.

Komendant Główny SG odniósł się również publicznie do kwestii realizacji przymusowych powrotów cudzoziemców do kraju pochodzenia, zorganizowanych od 13 marca 2020 roku, tj. od chwili wprowadzenia obostrzeń pandemicznych. Wskazał, że w ten sposób do dnia 29 kwietnia 2020 roku opuściło Polskę łącznie 49 cudzoziemców, z czego 29 osób przebywających w strzeżonym ośrodku. U tych osób nie przeprowadzono – z uwagi na brak objawów zarażenia – prewencyjnych testów na obecność koronawirusa. Według stanu na 3 marca 2020 roku w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców przebywało łącznie 91 cudzoziemców, wobec których

⁵⁶ Przykładowe rozwiązania wskazane na portalach internetowych ośrodków w Lesznowoli i Kętrzynie: <https://www.nadwislanski.strazgraniczna.pl/wis/placowki/psg-w-lesznowoli/11475,Placowka-Strazy-Granicznej-w-Lesznowoli.html>, <https://www.wm.strazgraniczna.pl/wm/komend/strzezony-osrodek-dla-c/1114,Strzezony-Osrodek-dla-Cudzoziemcow-w-Ketrzynie.html> [dostęp: 22.12.2021]. Należy mieć świadomość, że każda paczka bez względu na formę dostarczenia dla cudzoziemca do strzeżonego ośrodka podlega kontroli, również z wykorzystaniem odpowiednich środków i urządzeń technicznych.

została wydana decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, bądź trwa postępowanie w tej sprawie. Dotyczyło to m.in. 11 osób małoletnich (2 małoletnich bez opieki, 9 małoletnich pod opieką rodziców) oraz 7 osób przewlekle chorych. W grupie tej nie było osób powyżej 60. roku życia⁵⁷. Jesienią 2021 roku aż 47 cudzoziemców odbywało kwarantannę w ośrodku w Krośnie Odrzańskim z uwagi na ujawnione tam dwa przypadki zakażenia koronawirusem SARS-COV-2⁵⁸.

4.3. LOKALIZACJA I CHARAKTERYSTYKA OŚRODKÓW STRZEŻONYCH DLA CUDZOZIEMCÓW

Jedną z podstawowych funkcji detencji, jak piszą eksperci Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk, „...jest usunięcie określonego cudzoziemca lub grupy cudzoziemców z widoku publicznego. Odbywa się to poprzez stworzenie fizycznego dystansu pomiędzy cudzoziemcami i społeczeństwem przyjmującym i wprowadzeniem ich w określone ramy materialne (np. placówki detencyjne) i prawne (np. ograniczenie swobody przemieszczania się), które utrzymuje ich poza widocznością i często zainteresowaniem szerszej opinii publicznej”⁵⁹. Mając na względzie infrastrukturę materialną strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców i aresztów deportacyjnych, należy zwrócić uwagę na lokalizację tych placówek, które najczęściej budowane są w miejscach oddalonych od większych skupisk miejskich oraz wyposażane są we wszelkie elementy zakładu penitencjarnego, które pozwalają na pełne ukrycie i izolację cudzoziemców od świata zewnętrznego⁶⁰. W ten sposób, dzięki specjalnej lokalizacji i specyfice zabudowy mamy do czynienia z pewną „aurą tajności”, która pozwala na wyeliminowanie umieszczonych cudzoziemców z widoku publicznego. Z podobnymi sytuacjami mamy do czynienia

⁵⁷ *Koronawirus. Środki bezpieczeństwa...*, op. cit. Ponadto w listopadzie 2021 r. z ośrodka w Wędrzynie, w związku z realizacją decyzji powrotowej o zobowiązaniu do powrotu, do kraju pochodzenia powróciło 14 cudzoziemców: 8 – ob. Gruzji, 2 ob. Azerbejdżanu, 2 ob. Iraku, 1 ob. Turcji, 1 ob. Indii, a na początku grudnia 2021 r. zrealizowano operację powrotową 60 obywateli Iraku – szczegóły zob. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-kmpt-bunt-cudzoziemcy-wedrzyn-sg-pytania> [dostęp: 22.12.2021].

⁵⁸ Sytuacja w zakresie stanu liczbowego cudzoziemców bardzo istotnie zmieniła się w drugiej połowie 2021 r. po wybuchu kryzysu migracyjnego i humanitarnego na granicy Białorusi z Polską, Litwą i Łotwą, bowiem obecnie (stan na 1.01.2022 r.) w ośrodkach detencyjnych przebywa około 1800 osób, z czego około 700 to samotni mężczyźni. Informacje na podstawie danych Rzecznika Praw Obywatelskich po wizytach *ad hoc* w ośrodkach detencyjnych przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, <https://bip.brpo.gov.pl/index.php/pl/content/rpo-osrodki-cudzoziemcy-wizytacje-zle-warunki> [dostęp: 20.12.2021]. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur to instytucja powołana na mocy Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nie-ludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. – szczegóły Dz.U. z 2007 r. nr 30 poz. 192.

⁵⁹ *Strzeżone ośrodki dla cudzoziemców w Polsce jako...*, op. cit., s. 43.

⁶⁰ Przykładem trafnie obrazującym tę tendencję jest Australia, gdzie centra detencyjne są umieszczane na wyspach i mają charakter ekstraterytorialny, co praktycznie uniemożliwia dostęp opinii publicznej do wnętrza ściśle strzeżonych przestrzeni, jakimi są ośrodki detencyjne.

w Polsce, gdzie strzeżone ośrodki detencyjne lokalizowane są w zamkniętych przestrzeniach niedostępnych dla osób postronnych.

Jak wspomniano już uprzednio, część polskich ośrodków detencyjnych ma specyficzny rodowód. Niektóre z nich wybudowano od podstaw w tym konkretnym celu (np. ośrodki w Białej Podlaskiej, Kętrzynie czy Przemyśle), ale w kilku przypadkach zostały one „odziedziczone” po siłach zbrojnych, często więc posiadają mocno „zmilitaryzowany charakter”⁶¹. W rezultacie wiele budynków i infrastruktura materialna wykorzystywane obecnie w detencji są wyposażone w pewne technologie bezpieczeństwa, takie jak kraty w oknach, wysokie mury, druty kolczaste, budki wartownicze typowe dla obiektów wojskowych, a nawet obiektów penitencjarnych, które pozwalają zatrzymać w jednym miejscu osoby umieszczone w ośrodku. W ośrodkach nowszych, m.in. w Lesznowoli i Kętrzynie, odchodzi się od krat w oknach na rzecz tzw. bezpiecznych okien, które mają bardziej humanitarną konotację, nadal jednocześnie spełniając swój podstawowy cel, tj. zapobieganie ucieczkom. Niezależnie od estetyki i formy zabezpieczenia, każdy z ośrodków bazuje na specyficznej infrastrukturze, która wydziela i kontroluje przestrzenie dostępne dla cudzoziemców, np. specjalne pokoje socjalne, do oglądania telewizji, place zabaw, siłownie, boiska, itp. Każdy z tych elementów ma w pewnym stopniu złagodzić negatywne skutki przebywania w izolacji i pozwolić na zajęcie czasu w możliwie atrakcyjny sposób. Z drugiej strony jest to także instrument kontroli i niwelowania negatywnych i niepożądanych zachowań u cudzoziemców, którzy w sytuacji przedłużającego się bezruchu i bezczynności zaczynają doświadczać skrajnego dyskomfortu psychicznego, co często prowadzi do niepokojów wewnątrz ośrodków. Wśród wdrożonych technologii bezpieczeństwa, ważną rolę odgrywa system wewnętrznego monitoringu, który pozwala zabezpieczyć cudzoziemców przed oddaleniem się z ośrodka. Pełni on także ważną funkcję porządkową i dyscyplinującą, umożliwiając służbie ochrony interwencję podczas wszelkich incydentów, do których może dochodzić i dochodzi pomiędzy osobami umieszczonymi w detencji. Infrastruktura ośrodków stale się rozwija, za sprawą funduszy europejskich często nabywa bardziej lub mniej penitencjarnego charakteru (np. wspomniane bezpieczne okna bez krat), jednak cały czas zachowuje swój sekurytyzacyjny charakter i oryginalny cel⁶².

W latach 90. XX wieku w Polsce był zaledwie jeden ośrodek strzeżony wyodrębniony specjalnie dla cudzoziemców i usytuowany w miejscowości Lesznowola koło Grójca w ówczesnym województwie radomskim (obecnie: mazowieckie). Ośrodek

⁶¹ Dla przykładu ośrodek w Białymstoku, który obecnie przeszedł gruntowny remont, powstał w budynku po dawnych carskich koszarach.

⁶² *Strzeżone ośrodki dla cudzoziemców w Polsce jako..., op. cit., s. 48–56.*

ten utworzono w 1996 roku i do końca sierpnia 2008 roku pozostawał w strukturach Policji (Mazowiecka Komenda Wojewódzka Policji w Radomiu), a z dniem 1 września 2008 roku został przekazany w gestię Straży Granicznej (Nadwiślański Oddział SG w Warszawie)⁶³.

W latach 2007–2009 na mocy stosownych rozporządzeń MSWiA zostało utworzonych pięć kolejnych ośrodków strzeżonych dla cudzoziemców w Kętrzynie⁶⁴, Białymstoku⁶⁵, Białej Podlaskiej⁶⁶, Przemyślu⁶⁷ i Krośnie Odrzańskim⁶⁸.

Ze względu na niespotykany kryzys migracyjny na granicy z Białorusią i wynikające z tego potrzeby umieszczenia zatrzymanych cudzoziemców, którzy przedostali się do naszego kraju wbrew przepisom i nie posiadali tytułu pobytowego na terytorium Polski, minister spraw wewnętrznych i administracji z dniem 1 września 2021 roku otworzył trzy nowe „tymczasowe” ośrodki detencyjne zlokalizowane w Białej Podlaskiej, Czerwonym Borze i Wędrzynie⁶⁹.

⁶³ Rozporządzenie MSWiA z dnia 31 lipca 2008 r. w sprawie strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Lesznowoli (Dz.U. z 2008 r. nr 145 poz. 922). Interesujące szczegóły w tym zakresie zob. S. Dubaj, *Straż Graniczna – przystosowanie struktur...*, op. cit., s. 274–275. Aktualnie obowiązującą podstawą prawną jest Rozporządzenie MSW z dnia 20 marca 2015 r. w sprawie strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Lesznowoli (Dz.U. z 2015 r. poz. 495). Zgodnie z tym przepisem, ośrodek jest obecnie komórką organizacyjną Placówki SG w Lesznowoli.

⁶⁴ Rozporządzenie MSWiA z dnia 27 września 2007 r. w sprawie utworzenia strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Kętrzynie (Dz.U. z 2007 r. nr 187 poz. 1338). Ośrodek jako komórka organizacyjna Komendy Warmińsko-Mazurskiego Oddziału SG rozpoczął działalność z dniem 1 listopada 2007 r. Aktualnie obowiązującą podstawą prawną jest Rozporządzenie MSW z dnia 11 lutego 2015 r. w sprawie strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Kętrzynie (Dz.U. z 2015 r. poz. 287).

⁶⁵ Rozporządzenie MSWiA z dnia 4 października 2007 r. w sprawie utworzenia strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Białymstoku (Dz.U. z 2007 r. nr 197 poz. 1434). Ośrodek jako komórka organizacyjna Komendy Podlaskiego Oddziału SG rozpoczął działalność z dniem 1 stycznia 2008 r. Aktualnie obowiązującą podstawą prawną jest Rozporządzenie MSW z dnia 11 lutego 2015 r. w sprawie strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Białymstoku (Dz.U. z 2015 r. poz. 286).

⁶⁶ Rozporządzenie MSWiA z dnia 12 września 2007 r. w sprawie utworzenia strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Białej Podlaskiej (Dz.U. z 2007 r. nr 178 poz. 1262). Ośrodek jako komórka organizacyjna Komendy Nadbużańskiego Oddziału SG rozpoczął działalność z dniem 1 stycznia 2008 r. Aktualnie obowiązującą podstawą prawną jest Rozporządzenie MSW z dnia 11 lutego 2015 r. w sprawie strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Białymstoku (Dz.U. z 2015 r. poz. 285). Zgodnie z tym przepisem, ośrodek jest obecnie komórką organizacyjną Placówki SG w Białej Podlaskiej.

⁶⁷ Rozporządzenie MSWiA z dnia 12 września 2007 r. w sprawie utworzenia strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Przemyślu (Dz.U. z 2007 r. nr 181 poz. 1296). Ośrodek jako komórka organizacyjna Komendy Bieszczadzkiego Oddziału SG rozpoczął działalność z dniem 1 listopada 2007 r. Aktualnie obowiązującą podstawą prawną jest Rozporządzenie MSW z dnia 11 lutego 2015 r. w sprawie strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Białymstoku (Dz.U. z 2015 r. poz. 289).

⁶⁸ Rozporządzenie MSWiA z dnia 9 grudnia 2008 r. w sprawie strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Krośnie Odrzańskim (Dz.U. z 2008 r. nr 225 poz. 1500). Ośrodek jako komórka organizacyjna Komendy ówczesnego Lubuskiego Oddziału SG rozpoczął działalność z dniem 1 stycznia 2009 r. Aktualnie obowiązującą podstawą prawną jest Rozporządzenie MSW z dnia 11 lutego 2015 r. w sprawie strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w Krośnie Odrzańskim (Dz.U. z 2015 r. poz. 288). Zgodnie z tym przepisem, ośrodek jest komórką organizacyjną Komendy Nadodrzańskiego Oddziału SG.

⁶⁹ Ośrodki w Białej Podlaskiej (woj. lubelskie) i Czerwonym Borze (woj. podlaskie) zostały przekształcone na detencyjne z ośrodków recepcyjnych pozostających dotychczas pod zarządem UDSC. Z kolei tymczasowy

Tabela nr 3: Lista ośrodków strzeżonych dla cudzoziemców

Lp.	Nazwa ośrodka i miejsce jego lokalizacji	Data utworzenia i podległość organizacyjna	Profil ośrodka i orientacyjna liczba mieszkańców – uwagi (pojemność ośrodka)
1.	Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Białej Podlaskiej	1.01.2008 r. W latach 2008–2011 podlegała pod Wydział ds. Cudzoziemców Nadbużańskiego Oddziału SG. Obecnie jest komórką organizacyjną Placówki SG w Białej Podlaskiej; ośrodkiem kieruje zastępca komendanta placówki SG	ośrodek o profilu rodzinnym / może przebywać jednocześnie 176 osób, w latach 2008–2011 na 176 miejsc było 152 w strzeżonym ośrodku i 24 w areszcie w celu wydalenia
2.	Tymczasowy Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Białej Podlaskiej	1.09.2021 r. Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Białej Podlaskiej; ośrodkiem kieruje zastępca komendanta placówki SG	ośrodek o profilu rodzinnym / 160 osób funkcjonuje jako „filia ośrodka strzeżonego w Białej Podlaskiej” – obydwa obiekty usytuowane są w jednym kompleksie
3.	Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Białymstoku	1.01.2008 r. Komenda Podlaskiego Oddziału SG; ośrodkiem kieruje naczelnik wydziału – kierownik ośrodka strzeżonego w komendzie oddziału	początkowo dla rodzin, samotnych kobiet i mężczyzn; od września 2012 r. przekwalifikowany na ośrodek dla mężczyzn; z dniem 31.08.2021 r. dedykowany dla rodzin oraz samotnych kobiet / 148 osób w ramach ośrodka, w osobnym obiekcie funkcjonuje areszt dla cudzoziemców
4.	Tymczasowy Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Czerwonym Borze	1.09.2021 r. Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Białymstoku; ośrodkiem kieruje naczelnik wydziału – kierownik ośrodka strzeżonego w komendzie oddziału	ośrodek o profilu rodzinnym / 147 osób w listopadzie 2021 r., ponad połowę mieszkańców stanowiły dzieci funkcjonuje jako „filia ośrodka strzeżonego w Białymstoku”
5.	Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Kętrzynie	1.11.2007 r. Komenda Warmińsko-Mazurskiego Oddziału SG; ośrodkiem kieruje naczelnik wydziału – kierownik ośrodka strzeżonego w komendzie oddziału	ośrodek o profilu rodzinnym; także jedyny w kraju oddział dla małoletnich cudzoziemców bez opieki / 476 osób, plany przewidują dobudowanie 65 kontenerów mieszkalnych, co przełoży się na łącznie 738 miejsc w ośrodku

ośrodek w Wędrzynie (woj. lubuskie) został utworzony w wydzielonych obiektach usytuowanych na terenie czynnego poligonu wojskowego i przekazany w jurysdykcję SG. Należy też jasno wyeksponować fakt, iż MSWiA nie wyklucza otwarcia kolejnych miejsc detencji cudzoziemców w zależności od dalszego rozwoju sytuacji na granicy z Białorusią, jak też na innych odcinkach granic zewnętrznych Polski.

OŚRODKI DLA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE

6.	Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Krośnie Odrzańskim	1.01.2009 r. Komenda Nadodrzańskiego Oddziału SG; ośrodkiem kieruje naczelnik wydziału – kierownik ośrodka strzeżonego w komendzie oddziału	ośrodek dla mężczyzn powyżej 18. roku życia / 76 osób w październiku 2021 r., w ośrodku faktycznie przebywało 99 osób – znaczne przeludnienie
7.	Tymczasowy Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Wędrzynie	1.09.2021 r. Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców Krośnie Odrzańskim; ośrodkiem kieruje naczelnik wydziału – kierownik ośrodka strzeżonego w komendzie oddziału	ośrodek dla mężczyzn powyżej 18. roku życia / 600 osób ośrodek jest przeludniony (przebywa 618 osób), a skutkiem są pogarszające się nastroje cudzoziemców – w listopadzie 2021 r. doszło do buntu mieszkańców ¹ , funkcjonuje jako „filia ośrodka strzeżonego w Krośnie Odrzańskim”
8.	Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Lesznowoli	od 1996 r. do 31.08.2008 r. w gestii Policji; od 1.09.2008 r. Placówka SG w Lesznowoli; ośrodkiem kieruje zastępca komendanta placówki SG	początkowo dla mężczyzn; od 7.10.2021 r. ośrodek o profilu rodzinnym / 160 osób, ośrodek obejmuje kompleks budynków – w ostatnim czasie wybudowano nowy budynek administracyjny o wartości ponad 8 mln zł
9.	Strzeżony Ośrodek dla Cudzoziemców w Przemyślu	1.11.2007 r. Komenda Bieszczadzkiego Oddziału SG; ośrodkiem kieruje naczelnik wydziału – kierownik ośrodka strzeżonego w komendzie oddziału	ośrodek o profilu rodzinnym / 200 osób w ramach ośrodka, w osobnym obiekcie funkcjonuje areszt dla cudzoziemców – dysponuje 35 miejscami

¹ *Bunt w ośrodku dla cudzoziemców w Wędrzynie. Straż Graniczna podała szczegóły*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-kmpt-bunt-cudzoziemcy-wedrzyn-sg-pytania> [dostęp: 22.12.2021].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publikacji wskazanych w artykule

KONKLUZJE

Liczne instytucje, w tym organizacje pozarządowe na bieżąco zabiegają o to, aby strzeżone ośrodki dla cudzoziemców poddawać stałemu monitoringowi z ich strony. Dzięki ich działalności, mieszkańcy naszego kraju mają możliwość szerszego zaznajomienia się z przedmiotową problematyką. Z takich wizyt monitorujących powstają interesujące raporty wraz z rekomendacjami dla władz administracyjnych odpowiedzialnych za realizację polityki migracyjnej państwa. Jedną z najważniejszych i stale

powtarzających się rekomendacji z przeprowadzanych monitoringów jest konieczność zdecydowanego odejścia od więziennego reżimu, który panuje w ośrodkach. Jak wskazano w jednej z publikacji „[...] Należy wyraźnie podkreślić, że cudzoziemcy trafiają do ośrodków strzeżonych z powodu naruszeń administracyjnych, nie są natomiast przestępcami. Zatem zastosowanie wobec nich środka kontroli ich pobytu w Polsce w postaci pozbawienia wolności poruszania się po terytorium RP powinno być jedyną dolegliwością, jaka ich spotyka – szczególnie, że stanowi ona znaczne ograniczenie ich praw. W obrębie ośrodka strzeżonego należy pozostawić im jak największą swobodę przemieszczania się oraz kontaktowania ze światem zewnętrznym. Oczywiście konieczne jest zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim osobom umieszczonym w ośrodkach...”⁷⁰. Jednakże biorąc pod uwagę aktualną sytuację migracyjną na kontynencie europejskim i politykę zarówno samej UE, jak i poszczególnych państw członkowskich, detencja oraz strzeżone ośrodki dla cudzoziemców pozostaną jeszcze długo elementem polityki migracyjnej i bezpieczeństwa każdego państwa, raczej zyskując, niż tracąc na znaczeniu.

SŁOWA KLUCZOWE:

cudzoziemiec, migrant, uchodźca, azyl, ośrodek recepcyjny dla cudzoziemców, ośrodek strzeżony dla cudzoziemców

Изложение

Центры для иностранцев в Польше

На подготовку материала автора вдохновили события, которые начались во второй половине 2021 года на польско-белорусской границе, то есть спланированный белорусскими властями беспрецедентный миграционный и гуманитарный кризис, последствия которого мы несем постоянно. Наряду с обострением кризиса на этом участке границы, признание проблемы миграции и широко понимаемых мигрантов с точки зрения угрозы для граждан и стабильности жизни еще больше усилилось в польских общественных дебатах.

Статья отвечает, по крайней мере частично, в определенной степени на вопрос о том, что происходит с мигрантами, которые пересекают польскую границу с нарушением действующих правил, находятся в Польше нелегально и нарушают действующее законодательство. Многие из них уже в момент

⁷⁰ *Migracja to nie zbrodnia...*, op. cit., s. 40.

въезда на территорию нашей страны заявляют о своей готовности получить от нас помощь (что подхватывается и разглашается в СМИ под популистским лозунгом «помогите убежище»), и то, что обычно становится фикция, потому что – как показывает практика, цель этих иностранцев – попасть в богатые страны Западной Европы. Являются ли термины «мигрант» и «беженец», широко используемые в публичном дискурсе, на самом деле одинаковыми, и могут ли они использоваться как синонимы? Вначале следует пояснить, что между этими формулировками существует фундаментальное юридическое различие, и ответ на вышеуказанные вопросы должен быть в основном ясным: мигранты, которые пересекают польскую границу в нарушение правил – тем самым нарушая применимые правовые нормы – и являются своего рода «с поличным». Как правило, их сразу реадмиссируют, т.е. переводят в соседнюю страну, из которой они попали в Польшу. Однако, если такой иностранец обращается за помощью, процедура предоставления убежища должна быть инициирована в отношении этих лиц в Польше как «безопасной страны», и такие лица помещаются в центры для иностранцев на время продолжающихся процессуальных действий. Однако следует отметить, что в Польше есть два типа центров для иностранцев: центры приема – открытые Управлением по делам иностранцев и охраняемые – центры содержания под стражей, находящиеся в ведении Пограничной службы. В статье анализируется функционирование обоих типов этих центров.

Ключевые слова:

иностранец, мигрант, беженец, убежище, центр приема иностранцев, охраняемый центр для иностранцев

ABSTRACT

CENTERS FOR FOREIGNERS IN POLAND

The author was inspired to prepare this material from the events that began in the second half of 2021 on the Polish-Belarusian border, i.e. the unprecedented migration and humanitarian crisis premeditated by the Belarusian authorities, the consequences of which we bear all the time. Along with the escalation of the crisis on this section of the border, the recognition of the issue of migration and broadly understood migrants in terms of a threat to citizens and stability of life has strengthened even more in the Polish public debate.

The article answers, at least in part, to a certain extent, the question of what happens to migrants who cross the Polish border in violation of the applicable regulations, stay in Poland illegally and violate the applicable law. Many of them, already at the very moment of entering the territory of our country, declare their willingness to obtain help from us (which is picked up and publicized by the media under the populist slogan „help asylum”), and what is commonly becoming a fiction, because – as practice shows, the goal of these of foreigners is to get to the rich countries of Western Europe. Are the terms „migrant” and „refugee” widely used in public discourse actually the same and can they be used interchangeably as synonyms? At the outset, it should be clarified that there is a fundamental legal difference between these formulations, and the answer to the above issues should be basically clear: migrants who cross the Polish border in violation of the regulations – thus breaking the applicable legal rules – and are, in a way, „red-handed” ; As a rule, they are immediately readmitted, i.e. transferred to the neighboring country from which they got to Poland. However, if such a foreigner asks for help, the refugee procedure should be initiated against those persons in Poland as a “safe country” and such persons are placed in centers for foreigners for the duration of the ongoing procedural activities. It should be noted, however, that in Poland there are two types of centers for foreigners: reception centers – open by the Office for Foreigners, and guarded – detention centers under the jurisdiction of the Border Guard. The article analyzes the functioning of both types of these center.

KEYWORDS:

foreigner, migrant, refugee, asylum, reception center for foreigners, guarded center for foreigners

AUTOR:

dr Stanisław Dubaj – wykładowca Akademii Zamojskiej.